אבן עזרא על ויקרא

אבן עזרא על התורה

geulaquiz.com

פרק א

א **ויקרא.** מצאנו ברית יחיד בעבור שני דברים גם יתכן להיות מצוה אחת בעבור דברים רבים כמצות העולה והקרבן כי בתת כל חלק בעתו ימלט החלק שיש לו חלק לעולם הבא על כן פירוש לכפר לתת כופר והעד מתחלת כי תשא על כן כתיב פן יפגענו בדבר גם יש בעולות סודות לעתידות גם יתבונן מכל קרבן סוד התולדות והחטאות והמצות להחיות מורי התורה. וטעם **ויקרא אל משה** אחר ולא יכול משה שהכבוד קראו מאהל מועד שיבוא שם ושם ידבר עמו והכבוד לפנים מהפרכת ושם היה משה נכנס כי כן כתוב וזה טעם ותמונת ה׳ יביט. וטעם להזכיר הקרבנות קודם המצות כי השכינה תשוב אל מקומה אם לא ישמרו תורת העולה וכן היה וחלילה חלילה להצטרך לעולה וכן כתוב אם ארעב לא אומר לך רק יש לו סוד:

ב **מכם.** מאוחר וכן הוא אדם מכם כי יקריב קרבן וכמוהו רבים או יהי׳ מכם מממונכם או יהיה מכם רמז להוציא את הגזל כי כן כתוב שונא גזל בעול׳:

מן הבהמה. יהיה הקרבן כלל ואחר כן מן הבקר ומן הצאן שהם מין כבש ועז פרט גם מלת קרבנכם כלל:

ג **אם עלה קרבנו.** פרט ועול׳ מפורשת:

מן הבקר. גדול או קטן אחר שמונת ימים ובעבור היות העולה קרבה כלה לגבוה היא מהנבחרת והזכר נבחר מהנקבה על כן אין בעולה נקבה:

תמים. בלא מום ואחר שאמר יקריבנו פירש אל המקום אשר יקריב אותו כי יכנס בחצר אהל מועד:

לפני ה׳. דבק בטעם עם אל פתח אוהל מועד יקריב אותו:

לרצונו לפני ה׳. שיקריבנו ברצונו ולא באונס:

ד **וסמך ידו.** היה נראה מהפשט שבידו האחת יסמוך כי דרך שעיר המשתלח איננו כדרך כל קרבן על כן שנה הכ׳ רק כאשר מצאנו המעתיקים שהעתיקו שכל סמיכה בשתי ידים סמכנו עליהם והגוף הקרב לכפר על העולה על הרוח יקרא עולה גם כן הקרב בעבור חטאת ואשם יקרא חטאת ואשם:

ונרצה לו. יפיק רצון מהשם:

לכפר עליו. להיות כופר עונש שיש עליו:

ה **לפני ה׳.** כמו עולת הצאן **על ירך המזבח צפונה.** כנגד השלחן:

וטעם **ושחט.** הכהן שישחטנו אחד **ויזרקו** רבים את הדם וכן כתוב וימציאו בני אהרן:

וטעם **אשר פתח אוהל מועד.** להוציא מזבח הקטורת:

ו **והפשיט.** כהן או הלוי נלוה אליו:

ז **ונתנו בני אהרן.** שלא יגשו הלוים וזאת מצוה על הכהנים ולא פחותים משנים:

ח **הפדר.** רבים חכמי הדור פירשוהו הגוף והנכון בעיני שהיה הפדר החלבים וכן הוא וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים שהם נתחי הגוף את הראש ואת הפדר שהם החלבים ויחסר אות וי״ו שהוא כמנהג הלשון אודם פטדה וברקת ונתח אותו לנתחיו ולנתחי הגוף את ראשו ואת פדרו או יהיה פירוש את הראש עם הראש וכמוהו רבים והעד הנאמן ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר:

וערכו. על בן הבקר כי הוא גדול ועל הכבש וערך:

ט **ירחץ במים.** כהן או לוי על כן הוצרך להוסיף עם והקטיר מלת הכהן:

אשה. שם התאר וטעמו קרבן אש והוא תאר למלת הכל:

ניחוח. מפורש:

יא **על ירך המזבח.** מחוץ וכן ירכתי צפון כי רבים טעו ואמרו שמגדל ציון היה בתוך ירושלים:

יד **מן התרים.** גדולים ולא קטנים:

בני היונה. להוציא את הגדולים על כן לא אמרו יונים:

טו **ומלק.** אין לו אח במקרא ומשפט המליקה מדברי הקבלה:

ונמצה דמו. מבנין נפעל מגזרת מצית:

טז מראתו. ידוע וכמוהו הוי מראה ונגאלה:

בנצתה. עם הנוצה שלו וכן מלא הנוצה:

אצל המזבח. מחוץ:

קדמה. כי הוא רחוק ממקום הכבוד:

אל מקום הדשן. גם שם ישימוהו:

יז ושסע. מגזרת ושוסעת שסע כטעם בקוע:

פרק ב

א ונפש כי תקריב. נפש אדם והזכיר הנפש שהמנחה נדבה גם הנפש תקרא נדיבה ורוח נדיבה תסמכני:

סלת. קמח חטה נקיה והיא הנקראת בלשון קדר סמי״ד והנה אין ראוי להיות מנחה לגבוה כי אם מהמין שאין למעלה הימנו:

ב וקמץ. מגזרת לקמצים וקדמונינו פירשו קמץ מלא ודבריהם אמת:

מסלתה. מעט ממנה וכן מהשמן רק כל הלבונה יקטיר:

אזכרתה. האל״ף נוסף והטעם מה שהיה לו לזכרון לפני השם בעבור מנחתו ורבים פירשוהו כריח וקטורת כמו זכרו כיין לבנון:

ג לאהרן ולבניו. ולכל הכהנים בשוה:

ד חלות. עבות ויש אומרים עגולות מלשון חלילה בדברי קדמונינו:

ה מחבת. קערה מכוסה בקערה והתי״ו תחת ה״א כתי״ו ושבת לנשיא:

ז מרחשת. מעשה מטוגן ויש מפרשם מגזרת רחש לבי והטעם בעבור שישמיע קול:

י לאהרן ולבניו. אחריו והטעם לכהן המקריב כי כן כתוב על שתי המנחות:

יא שאור. הוא המחמיץ גם כן הדבש ורבים אמרו שפירושו דבש תמרים וכן כל ארץ זבת חלב ודבש ויש להם כדמות ראיה בספר עזרא:

יב קרבן ראשית תקריבו אותם לה׳. כטעם שתים שני עשרונים המונפים לפני השם בחג השבועות וזה פירוש לה׳ אף על פי שהם קדש לה׳ הם למאכל הכהן:

יג ברית אלהיך. הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון:

יד ואם תקריב מנחת בכורים. רבים אמרו שמלת אם חיוב ולפי דעתי כי אין צורך כי החיוב הוא ראשית בכורים ולא הבכורים והרוצה להביא מנחה מבכורים נדבה יביא:

אביב. נקרא כן בעבור שהוא ראשון והוא מגזרת אב:

גרש. טעמו ידוע וקרוב מגזרת גרסה נפשי ואם הוא בסמ״ך:

כרמל. כמו וכרמל בצקלונו:

פרק ג

א שלמים. מפורש:

ד על הכסלים. ידוע והוא מגזרת כוכבי השמים וכסיליהם:

על הכליות. כמו ויבואו האנשים על הנשים וטעמו עם. ונקראו כליות בעבור כח תאות המשגל והיא מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי:

ט חלבו האליה תמימה. טעמו כאשר היא שהאליה תקרא חלב ותעו הצדוקים כאשר אפרש לך בפרשה השנית גם תעה הגאון שאמר כי הוא חלבו והאליה כי מדקדוק הלשון לא יתכן כי יהיה ראוי להיות חלבו ואליתו או החלב והאליה:

העצה. ידוע ממקומו ואין לו אח ויש שמי שהוציא מגזרת עץ בדרך רחוקה:

יא **לחם אשה.** כבר פירשתי לחם שהוא מאכל וימצא על הפרי ועל הבשר:

יב **ואם עז.** ממין העז זכר או נקבה כמשפט הכבש ובבן הבקר לא הזכיר האליה כי אם בכבש כי האליה בעז ובשור קטנה ועוד כי הכבשים שהן בארץ ישראל יש להם אליה גדולה וזה דבר ידוע:

טז **כל חלב לה'.** זה הכלל ואחר שהחלב והדם לגבוה הם אסורים לכם ובפרשה השניה אאריך לבאר חוקת עולם:

פרק ד

ב **נפש כי תחטא.** לעשות בשגגה אחת ממצות לא תעשה שיש עליהם כרת או מלקות. ומלת נפש כלל לישראל ולגר כי כן כתוב. ואחר כן פרט והחל מהכהן הגדול והוא הכהן המשיח:

ג **לאשמת העם.** שהורה שלא כהוגן ואשם העם וכלם שוגגים או פירוש לאשמת העם באשמת כל בני אדם ונזכר כן בעבור שהכהן הוא נושא התורה והוא עצמו נשמר וקדוש לשם:

על חטאתו. בעבור חטאתו וכאשר הוא גדול יקריב הפר שהוא הגדול מכל הקרבים על גבי המזבח:

ו **וטבל הכהן.** הוא המשיח בעצמו. וטעם שבע פעמים תמצאנו בפרשת וירא בלק ובעבור גודל מעלת הכהן הגדול יזה מדם חטאתו על פרכת הקדש ועל קרנות מזבח הקטרת וכל הפר חוץ מהחלבים ישרוף בחוץ כי איננה עולה:

יב **על שפך הדשן.** שיהיה נשרף במקום שיש שם דשן המזבח:

יד **ונודעה החטאת.** וכן משפט הכהן הגדול ואם איננו נזכר כי אם לא הודע אליו חטאתו לא יקריב פר החטאת. ויש אומרים כי בכל שנה יקריב כן שמא חטא. והזכיר עם כל עדת ישראל ונודעה החטאת שהכהן יתכן שיודיעם ואין מי שיודיע לכהן רק מעצמו. וחטאת הקהל כחטאת הכהן הגדול בכל משפטיה. והנה הכהן הגדול שקול כנגד כל ישראל:

טו **זקני העדה.** הם המנהיגים והם יסמכו את ידיהם בעדם ובעד כל ישראל כי לא יתכן שיסמכו כל ישראל:

כא **חטאת הקהל הוא.** הפר ואם ישגו ישראל ולא יעשו אחת ממצות עשה יקריב פר לעולה ושעיר לחטאת:

כב **אשר נשיא יחטא.** הפוך וכן הוא אשר יחטא הנשיא והוא דבק באשר למעלה ואם כל עדת ישראל כאילו אמר ואם אשר יחטא הוא נשיא שבט או נשיא בית אב:

כג **או הודע אליו.** אחז הכתוב דרך קצרה כמו לכהן והטעם שידע הנשיא מעצמו שחטא או הודיעו אדם אחר שראהו. דקדוק הודע אליו פועל עבר כמו והצר לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה ללוי ויאמר רבי משה הכהן כי הוא מהבנין שלא נקרא שם פועלו כי החולם והשורק יתחלפו והוא על משקל ויוסף הורד מצרימה והנשיא יקריב שעיר מטעם זרזיר מתנים או תיש כפירוש הגאון בספר משלי והוא זכר למעלת הנשיא רק לא יובא את דמה לפנים מהקדש והכהנים יאכלו חטאת הנשיא לכפר בעדו כי כן כתוב ולא יאכל הכהן הגדול חטאתו:

כד **מעם הארץ.** והם כל ישראל והכהנים ההדיוטים וכל הלוים:

ואשם. פעל עבר כמו כי זקן יצחק:

כח **שעירת עזים נקבה.** כי מעלתו נקלה ממעלת הנשיא:

וטעם **ונסלח לו** בפרשת שלח לך:

לב **ואם כבש.** ואם הביא ממין הכבש לחטאת יביא נקבה כמו שעירת עזים:

לה וטעם **כאשר יוסר חלב הכשב.** להביא האליה כי אין עם השעירה אליה:

פרק ה

א **ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה.** הוא החרם וכן ואת אלית והכתוב אחז דרך קצרה והזהיר שחייב העד להגיד כי אם לא יגיד יש עליו עונש מהשם שישא עונו אם שכח ולא הגיד ואחר כן נזכר לו:

ב **או נפש אשר תגע.** בנבלת הארבעה הנזכרות והם חזיר וחביריו:

או בנבלת בהמה טמאה. למאכלה כסום וחמור ושרץ טמא מהשמונה הנזכרים:

ונעלם ממנו. ואחר כך יודע או נגע בזב וטמא מת וזבה ונדה:

ד **לבטא בשפתים.** דבור שפה:

להרע. למי שהוא חייב או לפירוש הגאון להתענות. וטעם להזכיר אלה שהוא חייב להודות ועל האחרות שהן מצות לא תעשה לא יתודה לפני הכהן והקרבן אחד:

ז **ואם לא תגיע ידו.** כי היד היא העושה מלאכה והיא הקונה רמז למי שאין לו:

אחד לחטאת ואחד לעולה. ויאמר רב יצחק כי טעם אחד עולה בעבור שלא תגיע ידו אולי עלה על רוחו מחשבה והקרוב אלי שהאחד כנגד האמורים והשני חטאת כמשפט:

יא **עשירת האיפה.** מאכל לאיש אחד ביום אחד:

טו **תמעל מעל.** דבר שנתכסה עליו מגזרת מעיל והטעם כי חטאת הוא בקדשי השם יביא איל שהוא שוה כסף שקלים ומעוט רבים שנים:

טז **ישלם.** וישלם אשר חטא מן הקדש עם תוס׳ חמישתו וזה הוא אשם בשגגה בתחלה ואחר כך ידע:

יז **ואם נפש כי תחטא.** ועשה אחת ממצות לא תעשה ולא ידע אם הוא אסור יביא איל ודעת רבים שזה אשם תלוי לא ידע אם עשה אם לא עשה והחטאת שבתחלה לא ידע ואחר כן ידע והנה החטאת שלא ידע שהוא אסור עד שהודע והאשם ידע שהוא אסור ושכח ואחר כן נזכר או אשם תלוי:

יט **אשם אשם לה׳.** הוא פירושו אשם הוא:

כא **ומעלה מעל בה׳.** שעבר על מצות לא תעשה מדבר שהוא בינו ובין אדם:

או בתשומת יד. שותפות ששם ידו עמו:

בגזל. בחזקה כמו ויגזול את החנית:

עשק. בסתר:

ועמיתו. רעהו ויתכן שהוא בעומתו. וה״א בהנה נוסף:

כב **ונשבע על שקר.** פירושו או נשבע על ממון שיבקש אדם ממנו והעד או מכל אשר ישבע עליו לשקר:

כד **בראשו.** בעצמו או מה שהוא שוה:

וחמשתיו. מיעוט רבים שנים והנה הם שני חמישיות ועוד אפרשנו:

ביום אשמתו. טעמו ביום שובו מאשמתו יביא איל:

כה **בערכך.** כראשון והוסיף חומשים בעבור שזה האשם הוא בזדון ודברי יחיד הם שגם זה האשם תלוי:

כו **לאשמה בה.** שם מהבנין הקל תחת שם הפועל:

פרק ו

ב **היא העולה.** נקראת כן בעבור שהיא עולה כלה על המזבח ובכאן רמז שלא יעלה עולה בלילה רק היא תהיה על מוקדה כל הלילה. וה״א מוקדה נוסף או מוקד ומוקדה הם שני שמות:

ואש המזבח תוקד בו. ולא חוץ ממנו:

ג **מדו.** חלוק וחכמים אמרו שהוא חנוק כנגד מדתו:

על בשרו. כנוי לערוה וכן זב מבשרו:

אשר תאכל האש.הנשאר מאכילת האש:

אצל המזבח. מחוץ לפאת מזרח:

ה **והאש על המזבח תוקד בו.** פעם שנית להוסיף **לא תכבה.** ביום:

וטעם **בבקר בבקר.** בכל בקר ובקר. ובתחלה יעלה העולה ואחר כן אימורי השלמים:

ו **אש תמיד תוקד.** טעם זה הפסוק להוסיף תמיד:

ז **הקרב אותה.** שם הפועל וטעם הקרב יקריבו אותה בני אהרן וטעמו אחד מבני אהרן על כן והרים ממנו. והוספו זאת הפרשה על הכתובה בפרשת ויקרא:

ט **מצות תאכל במקום קדוש.** והנה שתים מצות. וכל זכר שלישית:

י וטעם **לא תאפה.** הוא העיקר במצות פסח:

כחטאת וכאשם. כן המנחה:

יא **כל אשר יגע.** במנחה ובחטאת ובאשם הוא קדש לשם:

יג **זה קרבן אהרן.** או אחד מבניו תחתיו:

ביום המשח אותו. אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ורבים אמרו כי זה בי״ת תחת מ״ם והטעם כי מיום המשח אותו הנה זה חייב להקריב תמיד מנחתו:

יד **מרבכת.** אין לו אח ויש מי שאומרים רכה ויש מי שאומרים במהרה. ותי״ו תביאנה סימן לאהרן וכן תי״ו תקריב. ועל דעתי כי כן הוא תי״ו תפיני וטעמו תקון ואין ריע לו והקדמונים אמרו שהיא שתי מלות תאפה נא. ויאמר רבי יונה המדקדק שהוא על משקל דוכיפת וזה המשקל מעקל:

טו **כליל.** כמו כלה כליל תהיה לשם:

טז **לא תאכל.** ככל המנחות כי איך יאכל הכהן מנחתו או חטאתו. מקום שחיטת כל חטאת צפונה:

יח **קדש קדשים.** כי הוא כאחד הקדשים:

יט **הכהן המחטא.** טעמו הזורק דם כאילו אמר המסיר חטא החוטא ורבי המפרשים אמרו כי טעם המחטא רוחץ או מטהר וכן תחטאני באזוב ואטהר:

כ **כל אשר יגע.** בבשר החטאת יהיה קדש לשם והכהן יאכלנו לכן חלק הזורק כחלק כל אחיו:

יזה. א״ר משה הכהן שהוא כמו יטה מבנין קל ובפתחו׳ היו״ד מהכבד והאות המובלע נו״ן וכן ויז מדמ׳ אל הקיר בחיר״ק עם ויז בפתח רק במלת נטה מראה על הקיר בחיר״ק עם ויז הוא בצר״י בבנין הקל וכן מצאנו ויז נצחם מבנין הקל ויפה דקדק.

ובעבור שהחטאת קדש צוה השם לכבס המקום שנפל מדמה על הבגד **במקום קדוש** הוא חצר אהל מועד כי יש הפרש בין קדוש וטהור:

אשר יזה עליה. יחסר מקום או. והטעם או אם יזה אחר עליה שהוא הבשר יכבס הבשר הכהן ואחר כך יאכלנו או פירושו המקום אשר יזה מהדם תכבס ויהיה בגד לשון נקבה וזכר וכמוהו אשר תשיג ידו ותי״ו תכבס לכהן:

כא **תבשל בו.** גם בשלה ומורק ושוטף מבנין שלא נקרא שם פועלו ובא ומורק בחול״ם בעבור הרי״ש שלא תדגש כי אם במקומות מועטים במשקל לא זורק עליו מגזרת מרקו הרמחים כי המ״ם שרש:

כב וטעם **קדש קדשים הוא.** עם כל זכר שאין ראוי לאכול החטאת שהקריבו ממנה והובא לכפר כי אם התמימים והזכר תמים מהנקבה ואפילו קטן יקרא זכר והזכר שהוא בן שלש עשרה שנה כאשר העתיקו אבותינו:

כג **וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו׳ לכפר בקדש.** והנה מקום הפרכת יקרא קדש כי החצר ואם היא קדש כנגד אהל מועד חול והנה גם יקרא לפנים הפרכת קדש כנגד אהל מועד כמו בזאת יבא אהרן אל הקדש וזאת החטאת היא חטאת כהן הגדול או הקהל:

פרק ז

א **וזאת תורת האשם.** כבר הודעתיך ההפרש בין חטאת ואשם אף על פי שהכתוב יאמר בחטאת אשם ובאשם חטאת. וטעם להזכיר זאת הפרשה להזכיר החלבים שאין להם זכר בתורת החטאת:

ח **עולת איש.** מלעיל בעבור היות הטעם בראשית המלה האחרונה כמשפט:

וטעם **לו.** אחר שאמר לכהן תוספת ביאור שלא ינתן העור לכהן אחר:

ט **וכל נעשה.** שם התאר לשון נקבה כמו אין אבן נראה כי לשון זכר ואשר היה נעשה ליום אחד:

י **וחרבה.** כמנחת היורד ומנחת הקנאות:

יב **אם על תודה.** טעמו שיתן תודה לשם שנמלט מצרה:

חלות מצות. כרצונו אך לא פחותים משנים וכן רקיקי מצות:

מרבכת. הנבחר בפירושים בעיני שהיא מובחרת וחלות מצות ורקיקים אפויים וחלת המרבכת אינה כן:

יג **על חלת.** כמו ויבאו האנשים על הנשים והטעם עם חלות:

יד **והקריב ממנו. אחד מכל קרבן.** הנה ארבע חלות בפחותים והאמת שהם עשרה:

טו **ביום קרבנו יאכל.** שיאכלנו המקריב אותו וביתו ומי שהוא טהור כי גם השלמים קדש ואם הם קדשים קלים:

טז **ואם נדר.** שבטא בשפתיו בצר לו:

ונדבה. שנדבה רוחו אותו להביא זבח לשם לא לנדר ולא לתודה:

ביום הקריבו. שם הפעל מהבנין הכבד הנוסף וממחרת אותו היום.

ויו **והנותר ממנו.** כפ״א רפ״ה בלשון ישמעאל וכמוהו ויעזב את עבדו גם והארץ היתה תהו ובהו:

יז **באש ישרף.** כאשר נשרפו האימורים רק לא ישרף על גבי המזבח:

יח וטעם **המקריב אותו לא יחשב.** אחר שיהיו האימורים קרבים לגבוה הנה כל הנשאר קדש וכן אבני המזבח שאחר שהם קדושים אין ראוי שישאר ממנו לחול על כן אבנים שלימות:

פגול. כדברי המתרגם ארמית וכן ומרק פגולים כליהם. ויש שואלים אחר שעלה ריח ניחוח איך לא יחשב והטעם על המחשבה כי משפט השלמים להיות קדש והפגול איננו קדש ועוד בעבור שלא שמר את המצוה יצא שכרו בהפסדו אם הוא שלמים ואם נדר תתחדש עליו עון כנגד הראשון אם לא ישלם נדרו:

עונה תשא. עונש ולא הזכירו הכתוב וכרת על טמא שיאכל בשר קדש:

כ וטעם **וטומאתו.** להיותו טמא מעצמו כזב ומצורע גם בעבור מקרה לילה כי כן כתוב כי אמר מקרה הוא או שיהיה טמא בעבור אחר כטומאת אדם מת או חי והוא זב ומצורע או בבהמה טמאה שאינה נאכלת ושקץ טמא מהעוף והשרץ. ופעם אחת בא אלי צדוקי אחד ושאלני אם האליה אסורה מן התורה ואען ואומר אמת כי האליה תקרא חלב כי כן כתוב חלבו האליה תמימה רק קדמונינו התירוה ואסרו כל חלב אז ענה הלא כל חלב אסור מן התורה כי כן כתוב כל חלב וכל דם לא תאכלו ובתחלה כתוב חקת עולם לדורותיכם גם אני עניתיו כי זה הפסוק דבק עם זבח השלמים ואין מלת חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ראיה גמורה כי הנה כתוב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם ושם כתוב חקת עולם ואם כן לא נאכל לחם בגלות כי לא הקרבנו קרבן העומר וגם הוא השיב כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו גם אני השיבותי כי גם זה הפסוק דבק עם זבח השלמים והעד כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה להוציא חלב כל בשר שאיננו קרב לשלמים והכלל בשר חול על כן הזכיר בפרשה הזאת וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו וידוע כי בשר הנבלה והטרפה אסורות והאסור הוא הבשר ובעבור שאין החלב קרב לגבי המזבח שמא יחשוב אדם שהוא מותר על כן הזהיר ואכול לא תאכלוהו ובעבור זה לא הזכיר הדם ובאה זאת הפרשה לבאר עונש האוכל חלב בשר קדש וכן כל דם הוסיף לעוף על כן חלב העוף מותר והראיה הגמורה שאמר בספר אלה הדברים בבשר תאוה שהוא חול שיאכלנו כלו

ולא הוציא רק את דמו לבדו בשלשה מקומות ואין זכר לחלב כלל אז פקח הצדוקי עיניו ופצה בשפתיו שבועה שלא יסמוך על דעתו בפירוש המצות רק ישען על העתקת הפירושים:

לג שוק **הימין.** לזורק הדם והחזה לכל הכהנים:

לה **זאת.** זאת שכר משחת אהרן או משחת בניו נגידות:

לו **ביום משחו.** מיום וכן בבשר ובלחם:

לז **ולמלואים.** ככתוב בפרשת ואתה תצוה:

לח **להקריב את קרבניהם לה׳ במדבר סיני.** כי לא הקריבו קרבן עד שבאו אל הר סיני וכבר הראיתיך שהמזבח שבנה משה על חלושת עמלק הוא בחורב והוא הר סיני ושם ישבו ישראל שנה פחות עשרה ימים כי כן כתוב ובמדבר לא הקריבו עולות כי כן אמר הנביא הזבחים ומנח׳ הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל גם לא עשו פסח כי אם במצרים ושנית בהר סיני כי במדבר לא היו להם מקנה ואחר שנסעו מהר סיני לא מלו בדרך והנה רובם ערלים ובעבור אכילת פסח מל אותם יהושע:

פרק ח

ב **ואת פר החטאת.** בה״א כי כבר הזכירו וכן האלים וכן המצות:

ג **ואת כל העדה.** ראשי השבטים והזקנים:

ו **ויקרב משה את אהרן.** אל הכיור:

וירחץ אותם. בצווי:

ז **ויאפד.** כמו ויחגור וכאשר ציץ הזהב איננו המצנפת כן האורים והתומים אינם אבני החושן וכן הלוחות בארון על כן כתוב ויתן אל החשן:

י **ויקח משה את שמן המשחה.** טעמו וכבר לקח קודם משיחת אהרן:

יג **ויקרב משה את בני אהרן.** פעם שנית בעבור שארכו הדברים או טעמו כאשר הקריב משה את בני אהרן הלבישם כתנות. ומלת וילבישם יוצאה לשנים פועלים:

טו **ויחטא.** כבר פירשתיו:

ויקדשהו. לכפר עליו כל העונות:

טז **ויקח את כל החלב אשר על הקרב.** וכתוב בתחלה המכסה את הקרב וכתוב אחר אומר המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב דע כי החלב המכסה הוא רב מאד ואת כל החלב אשר על הקרב הוא מעט מפה ומפה גם המכסה הוא על הקרב לכן הכתוב אחז דרך קצרה:

יז **שרף באש.** יש אומרים הוא בעצמו ויש אומרים בצווי וראייתם כאשר צוה ה׳ את משה ואיננה ראיה כי כן דרך לשון הקדש:

כב **ויקרב את האיל השני איל המלואים ויסמכו אהרן ובניו.** ובכתוב הראשון וסמך אהרן ובניו והנה אין הפרש בין וסמך אהרן ובניו ובין ויסמכו אהרן ובניו כי מדקדק גדול טעה שאמר כי טעם וסמך הוא לבדו ואחר כן בניו וסמכו כלם יחד:

כג **הימנית.** כמו הפנימית. וטעם על תנוך בהן. בפרשה זאת תהיה והנה הדם יכפר על נפש אהרן וכן כי הדם הוא בנפש יכפר וטעמו בנפש שיש בו לכפר והנה נפש תחת נפש וקרוב מזה הטעם ותגע לרגליו:

כו **חלת מצה אחת.** היא ככר לחם אחת ויתכן היות ככר משקל ואיננו כמשקל הכסף והזהב:

וישם על החלבים. ולא הזכיר יותרת הכבד והכליות כי היותרת היא קטנה ופירוש המלה כמו מה יתרון לאדם והכליות הם על חלביהן כי לא יתכן שיקראו הכליות חלב רק האליה היא חלב:

כז **וינף אותם.** הניף אהרן ובניו כאשר יניף אהרן את הלוים:

לא **בשלו את הבשר.** הם בעצמם כי ובשלת את בשרו בצווי:

לב **והנותר בבשר ובלחם.** עד בקר כי כן כתוב:

לג **ימלא את ידכם.** תחסר מלת קץ כאילו אמר כי קץ שבעת ימים או זמן. יש אומרים לא תצאו שבעת ימים ובלילה היו יוצאים לצרכם והנכון בעיני שיצאו בשעת הצורך ביום ובלילה וחכם גדול אמר כי חפרו מקום בחצר אהל מועד וזהו רחוק והכתוב אמר ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום כאילו אין שם רגע שלא היו בוכים רק הכתוב דבר שישבו פתח אהל מועד יום ולילה והטעם שלא יתעסקו בדבר ולא ילכו אל מקום אחר וכן ומן המקדש לא יצא כאשר אפרש:

לד **כאשר עשה ביום הזה.** פירוש וכאשר עשה ביום הזה משה כן צוה ה׳ לעשות שבעת ימי המלואים והיה ראוי להיות כאשר עשיתי אלא כי כן דרך לשון הקדש כמו והי׳ יחזקאל לכם ואת יפתח ואת שמואל והעד שפירוש צוה ה׳ לעשות כן ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אותכם שבעת ימים ועוד ופר חטאת תעשה ליום כמו שנים ליום עולה תמיד וכתיב שם וחטאת על המזבח ומשחת אותו בכל יום עד סוף המלואים ועוד שבעת ימים תכפר על המזבח ולא הזכיר את שני האילים כי אחז דרך קצרה ודעת רבים כי פר חטאת לבדו יעשה בכל יום ולפי דעתי שטעם להזכיר הפר בעבור שינתן מדם איל העולה על אהרן ובניו והאיל השני יאכל בשרו רק פר חטאת הוא לכפר על המזבח וכן כתוב על הכפורים וטעמו בעבור כפורים:

לה **ופתח אהל מועד תשבו.** להזכיר ולא תמותו:

צויתי. פועל שלא נקרא שם פועלו ויש אומרים כי כן צויתי אותכ׳ ואם לא פירש שם לשבת פתח אהל מועד:

פרק ט

א **ויהי ביום השמיני.** היה נראה לנו כי ביום השמיני שמיני לניסן כי המשכן הוקם באחד לחדש רק המעתיקים אמרו שהיה ראש חדש ניסן ובשבעת ימי המלואים היה משה מקים את המשכן בכל יום וסותרו כדי להרגיל בו וללמד:

קרא משה לאהרן ולבניו. ויצאו מפתח אהל מועד או העדה נכנסה אל החצר:

ב **עגל בן בקר.** בשבעת ימי המלואים היה פר חטאת גם איל לעולה ולא הזכיר עם עגל בן בקר אם הוא בן שנה והקרוב אלי שפר כמו עגל בלא זכר שנה:

תמימים. על העגל ועל האיל ופרי המלואים לחטא את המזבח וזה העגל לכפר על אהרן וכבר פירשתי זאת המלה:

ג **שעיר עזים לחטאת.** על הקהל ועגל שאין לו שנה תמימה וכן כבש לעולה:

ד **ושור ואיל.** גדולים:

ומנחה. היא סלת לכל אחד ואחד:

ו וטעם **ויאמר משה.** כאשר הראיתיך. ואשאל אותה וטעמו כבר אמר להם משה זה הדבר עשו שיתנו שעיר ועגל וכבש ושור ואיל אז יראה לכם כבוד ה׳ והטעם על האש שיצא:

ז **וכפר בעדך ובעד העם.** שהיא מצוה שתכפר על נפשך ועל כל הקהל ובפר החטאת תכפר בעדך ואחר כך תעשה קרבן העם וכפר בעדם כי לא יוכל אדם לכפר על אחד עד היותו טהור מכל חטא:

ח **אשר לו.** משלו היה וכן פר יום הכפורים:

ט **ואת הדם.** הנשאר יצק:

י **ואת החלב** המכסה. ואשר על הקרב ועל הכליות:

יב **וימציאו.** מגזרת מצא שמצאו בשעת הצורך:

טו **ויקרב את קרבן העם.** על המזבח:

ויחטאהו כראשון. הוא עגל החטאת:

וטעם **ויחטאו.** כפר בו החטאת:

כ **וישימו את החלבים.** עם הכליות ויותרת הכבד כאשר הראיתיך:

כא **ואת החזות.** חזה השור גם חזה האיל:

ואת שוק הימין. מזה ומזה ושוק סמוך אל הפאה או הצד:

כב **וישא אהרן את ידיו אל העם.** אל נכחם וקדמוננו העתיקו מכאן צורת נשיאות כפים:

וירד. כאשר הראיתיך רבים וכבר ירד מעשות חטאת העם ועולתם והשלמים:

וטעם **וירד.** בעבור המזבח שהיה שלש אמות קומתו ואחר כן באו משה ואהרן אל אהל מועד ויתכן שבאו להתפלל על האש שתצא ובצאתם ברכו שניהם את העם:

כד **את העולה.** עולת אהרן ועולת העם ועולת תמיד כי כן כ׳ מלבד עולת הבוקר:

ואת החלבים. מהעגל ואיל אהרן והשעיר והשור והאיל:

וירנו. הרמת קול וכן ותעבו׳ הרנה במחנה:

פרק י

א **איש מחתתו.** כל איש לקח מחתתו ולפי דעתי שזה הדבר היה גם ביום השמיני והעד הן היום הקריבו את חטאתם:

ויתנו בהן אש. לא מהאש שיצאה וזה טעם אש זרה:

וטעם **אשר לא צוה אותם.** שמדעתם עשו ולא בצווי להקטיר קטורת גם באש זרה:

ב **וימותו לפני ה׳.** כי חשבו שעשו דבר רצוי לפניו:

ג **הוא אשר דבר ה׳.** כבר אמר לי השם שהוא יראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי וכאשר אראה בם קדושתי אז אהיה נכבד ועל פני כל העם אכבד ויירא ממני:

ד **שאו את אחיכם מאת פני הקדש.** יש אומרים כי הקטורת היתה לפני מזבח העולה והלוים נכנסים שם ויש אומרים שהיתה על מזבח הקטורת ומשה הוציאם מאהל מועד:

פני הקדש. היא החצר כנגד המחנה כאשר פירשתי:

ו **ראשיכם אל תפרעו.** יש אומרים לגדל פרע:

תפרומו. תקרעו והנכון שהוא מן בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ורבים אמרו מכוסה ואחרים אמרו מגולה והאמת דברי הקבלה:

ולא תמותו. מלת ולא מושכת עצמה כמו ולא למדתי חכמה וכן הוא ולא על כל העדה יקצוף כי אתם תכפרו בעדם:

וטעם **ואחיכם כל בית ישראל.** תמצאנו רמוז בפרשת ראה אנכי:

ח **וידבר ה׳ אל אהרן.** כי נביא היה ויש אומרים על ידי משה כמו דבר אל אחז והזהירו שישמר הוא ובניו שלא ימותו כאשר מתו בניו הגדולים:

ט **ושכר.** העשוי ממין חטה או דבש או תמרים כי היין משחית הדעת לשותיו ויתערבו לו הדברים. על כן ולהבדיל כי אתה כהן גדול ותבדיל בין מקום הקדש ובין החול והוא מלשון חלול גם יתכן בין יום קודש לחול:

י **ובין הטמא ובין הטהור.** בבהמה ובשרץ המים ובעוף על כן נכתבה אחרי זאת הפרשה פרשת זאת החיה ואחר כן טומאת היולדת וצרעת אדם ובגד ובית ובעל קרי וזב וזבה ונדה וזה טעם ובין הטמא ובין הטהור:

יא **ולהורות את בני ישראל.** שאר המצות וכן ככל אשר יורו אתכם הכהנים:

יב **קחו את המנחה.** אחר שהקטירו ממנה לגבוה אין ראוי לאכול הנשאר כי אם מקודשים ועתה תחלו לאכול החוק שנתן לכם השם שתקחו תמיד מאשי ה׳ ופירושו כל מנחה שהקטירו ממנה לשם:

יד **במקום טהור** ואם הוא חוץ החצר והחזה והשוק תאכלו זכרים ונקבות כי כן כתיב כל טהור בביתך יאכל אותו וכן קנין כסף ויליד בית ואלמנה ששבה וכאשר תאכלו עתה השוק והחזה יהיה לכם החק לקחתו מכל זבחי השלמים:

טז **שורף.** מהבנין שלא נקרא שם פועלו כמו ומורק ושוטף:

יז **במקום הקדש.** פתח אוהל מועד כי כן כתוב ואותה נתן השם לכם כי כאשר תאכלו אתם את החטאת השם ישא את עון העדה או פירושו אתם תשאו את החטאת והטעם כי על ידכם יכופר עונם על כן לכפר:

יח **הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה.** כפר הבא על כל המצות שהוא לכהן ולקהל. ואם ישאל שואל הנה פר חטאת שורף ולא הובא את דמו לפנים בקדש והטעם הפרכת ומזבח הזהב דע שפר חטאת הוא לחטאת על המזבח ושעיר החטאת הוא לעם ובשר החטאת לכהן:

אכול תאכלו. היה ראוי שתאכלו אותה:

יט יש מדקדקים שאמרו שהה״א של התימה לא יהיה אחריו דגש עם אחד מהז׳ מלכים כי אם עם השוא הנע ימצא והה״א פתוח בעבור שלא יתכן להתחבר שני שואי״ן ובעבור שמצאו יו״ד הייטב דגוש אמרו כי זה הה״א לידיעה כה״א השבה עם נעמי הנמצאו פה העיר ההוללה ואלה ההי״ן במקום אשר הנה כן פירוש הייטב ועוד אמרו כי ואכלתי פועל עבר ואילו היה עתיד היה מלרע כמו ודברתי אל הנביאים ודברתי אתך והטעם כי בני הנשרפים היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם כי העגל והאיל בעד אהרן ובניו:

ותקראנה אותי כאלה. פירוש צרות או דאגות על מות הבנים ובעבור זה לא יכולתי לאכול כל חטאת רק אכלתי ממנה מה שייטב בעיני השם והטעם מה שיוציאני לידי חובה. ועל דעת המעתיקים שה״א הייטב לתימה והוא מלה זרה גם על הפירוש שהזכרתי היא זרה כי לא מצאנו בכל המקרא ה״א הדעת עם פועל עתיד. ומלת **ואכלתי חטאת.** כאילו אמר ואילו אכלתי חטאת גם מצאנו מלות לעתיד והן מלעיל פן אורש וגנבתי והטעם כי הייתי אונן ואין אונן אוכל חטאת כטעם לא אכלתי באוני:

פרק יא

א **וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן.** בעבור שהוא הכהן המורה המבדיל בין הטמא ובין הטהור:

ג **מפרסת.** שם התואר וכן מקרין מפריס והטעם כל שהוא מתוארת שהיא בעלת פרסה:

ושוסעת שסע. שם התאר והטעם שפרסותיה שסועות:

מעלת גרה. מגזרת גרון ומעלת פועל. והזכיר הגמל והשפן והארנבת והחזיר בעבור שיש לכל אחד הסימן האחד ודרך לשון הקדש להזכיר הזכר מכל מין כי הנקבה בכלל הזכר היא והזכיר ארנבת יש אומרים לפי שלא ימצא הזכר מהם ויש אומרים שהזכר ישוב נקבה והפך הדבר והראשון קרוב אלי:

ח **ובנבלתם לא תגעו.** והכתוב לא הזכיר הנוגע שיטמא עד הערב רק מדברי קבלה ידענו זה. והנה הנוגע בזדון יש עליו מלקות כי הוא עבר על לא תעשה:

ט ואם רדפנו אחרי הכתוב לבדו בלי העתקה הנה לא הותר הדג שהוא באגמים כי הכתוב פרט **בימים ובנחלים:**

סנפיר וקשקשת. כדברי המתרגם ארמית:

י **שרץ המים.** הם הקטנים שנבראו מן המים ובמים נפש חיה מזכר ונקבה. ואחר שאמד שקץ הם לכם אמר ושקץ יהיו לכם לפרש מה שהוא שקץ והוא מבשרם לא תאכלו והנה הדג יקרא בשר רק מה שאמרו חז״ל בנדרים הוא על מנהג דברי אלה הדורות והוסיף כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת להיות כלל לכל מים כי לא הזכיר בתחלה רק הימים והנחלים:

יג **הנשר.** ידוע גם זה עוף שיקרא כן בלשון ישמעאל יש כדמות ראיה שהוא כן בעבור היות שתי הלשונות קרובות:

העזניה. אף על פי שיש דברי יחיד שאיננה ביישוב טעה הגאון שתרגם אותה אלענקא כי זה השם בלשון ישמעאל על דבר שלא נמצא בעולם ולא היה ולא נברא אלא למשל וכן יודו חכמי לשונם אם כן לא יתכן שיאסר השם הדבר שלא היה:

יד **הדאה.** שם כלל לשני מינים והם דאה ודיה כמו ואת הצפור לא בתר עם תור וגוזל והנה צדקו המעתיקים שאמרו כי ראה היא דאה וסרה טענת רבי יונה שאמר איך יתכן לאמר השמר לך מהאריה והליש. ויש אומרים שנשר מן אשורנו ופרס מן הלא פרס לרעב. ועזניה מן עוז והנו״ן נוסף והוא הנקרא

עקב״א. ודאה מן כאשר ידאה הנשר ואיה שמנהגה לשבת באיים ידועים:

טו **ועורב** מלשון ערב בעבור שחרותו:

טז **בת היענה.** יש אומרים שהוא מין שלא ימצאו זכרים כמו הארנבת ואין מלת כיענים טענה כי אינם זכרים רק הם נקבות כמו יעלים ורחלים:

ואת התחמס. מגזרת חמס:

ואת השחף. מוליד השחפת:

והנץ. יש לו נוצה רבה והקרוב שהוא הידוע הפורש כנפיו תמיד לפאת דרום כי יבקש מקום חם:

יז **הכוס.** ככוס חרבות ויש אומרים שהוא נכסה מעין אדם על כן ישכון במקום שאין שם יישוב:

השלך. יש אומרים עוף מנהג תולדתו להשליך ילדיו:

ינשוף. עוף יעופף בנשף כי לא יראה ביום מפני להט אור השמש:

יח **התנשמת.** כל רואהו ישום גם זה השם נמצא בשרצים:

הקאת. יש אומרים שיש עוף מנהג תולדתו להקיא מאכלו:

הרחם. אמר הגאון שהוא בלשון קדר בחלוף חי״ת בכ״ף כי בכתב׳ אות אחד להם והאחרים אמרו שהוא עוף מרחם על בניו:

יט **החסידה.** היא הנראית למועדים ידועים בשנה ויש אומרים שהיא מפזרת חסד בדרך רחוקה:

האנפה. שיתנאף מהרה:

הדוכיפת. אמרו הצדוקים שהיא התרנגולת ואלה טפשי עולם כי מי הגיד להם:

העטלף. עוף קטן יעוף בלילה והוא מלה מרובע (ר״ל בת ד׳ אותיות):

ודע כי מלת תשקצו מן העוף. בדקדוק הטעם היא מעט רחוקה ממלת אל תשקצו את נפשותיכם כי הנפשות פעולים ובעוף טעמו שתדעו שהם שקץ ויהיו נחשבים לכם לשקץ וכל שרץ קטן שיעוף פעם ופעם הולך על ארבע שקץ:

כא **אשר לא כרעים.** העיקר להיות לו עם וי״ו:

לנתר. אין לו אח והמתרגם אמר לקפצא בהון כמו מקפץ וטעם דולג ואמת תרגם:

כב נקר׳ **ארבה.** מלשון ריבוי:

הסלעם. מין יעלה בסלעים:

החרגול. אם היא מרובעת אין לו אח ואם היא שתי מלות כמלת לפלמוני המדבר תהיה תולדתו הפך תולדת הסלעם:

החגב. ידוע מלשון ישמעאל:

כג וטעם **אשר לו ארבע רגלים.** וכבר נכתב ההולך על ארבע. שיתכן שיש שרץ יש לו ד׳ רגלים ולא ילך בהן רק יעוף לבדו:

כד **ולאלה תטמאו.** לכל שרץ העוף בעל ד׳ רגלים ואת אלה תשקצו מן העוף ודעת אחרים שפי׳ אלה לכל הבהמה וכל הולך על כפיו ולפי דעתי שמלת אלה על כל הנזכרים למעלה:

תטמאו. מבנין התפעל ודגשות הטי״ת להתבלע התי״ו וכן וישמע את הקול מדבר אליו וכבס המטהר:

יטמא עד הערב. אחז הכתוב דרך קצרה כי הוא צריך שירחץ במים:

כה **והנושא.** חמור מהנוגע על כן יכבס בגדיו אף כי גופו וכן משפט כל בהמה גם פה אחז דרך קצרה וכן הוא ושסע שוסעת וגרה איננו מעלה או גרה מעלה ושסע איננו שוסעת וכבר אמר ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם:

כו וטעם **כל הנוגע בהם.** והם הנבלות הנזכרות למעלה יטמא כמשפט הנזכרים שהוא עד הערב ויש מין ממין הצדוקים שאמרו כי כל הנוגע בהם והם חיים יטמא ואין צורך להשיב על דברי שגעון כי הכתוב לא אסר כי אם בשרם ואמר ובנבלתם לא תגעו:

כז **וכל הולך על כפיו.** בתחלה המשפט אחד וכן הנושא את נבלת׳ וזה הפסוק יישר פירושי במלת ולאלה תטמאו כי שם כתוב וכל הנושא מנבלתם ושניהם בפרשה אחת:

וטעם **טמאים הם לכם.** להכניס כל ישראל אנשים ונשים וטף משפט אחד להם:

כט **וזה לכם הטמא.** במגע גם אלה השמנה לא נוכל לדעתם באמת גם העופות כי אם מדברי קבלה:

לא וטעם **אלה הטמאים לכם בכל השרץ.** אלה לבדם הם הטמאים שיטמאו במותם:

וטעם **יטמא עד הערב.** אחר שירחץ:

לב **במים יובא.** הבגד או השק או הכלי שהוא מקבל טומאה וצדיכין אנו למסורת:

לג **אשר יפול מהם אל תוכו.** מאחד מהם כמו ויקבר בערי גלעד:

לד **וכל משקה.** שם ואני הייתי משקה פועל:

לה והנה התנור ללחם לאפות והכירים לבשל הבשר יותצו כי טמאים הם וזאת גזרת מלך:

לו **באר.** בלשון הקדש לשון נקבה והיא הנובעת וכן כהקיר ברר מימיה ובור כרוי או חפור למטה השמים אם כן תהיה הבאר כמו מעיין ואין צורך להזכיר הנחל ויהיה מקוה מים סמוך אל בור כי יש בור אין בו מים ויש אומרים כי הוא חסר וי״ו כמו ראובן שמעון שמש ירח:

ונגע בנבלתם. המים הנוגעים בנבלתם יהיו טמאים:

לז **זרוע.** שם התאר כמו פעול או הם ב׳ שמות והעד ונתן להם זרעונים:

לח **וכי יותן מים.** שישקו את השדה ונפל מנבלתם על הזרע ויש אומרים על המים ובא מלת יותן שהוא לשון יחיד עם מים וכן מי נדה לא זורק עליו ומלת יותן כמו יוקח נא מעט מים מהבנין הכבד הנוסף:

לט **אשר היא לכם.** מותרת לאכול:

יטמא עד הערב. אחר שירחץ במים:

מ **והאוכל** חמור כמו הנושא כי שניהם נושאים זה בחוץ וזה בפנים:

מא וטעם **כל השרץ השורץ על הארץ.** כל שרץ הארץ ובכלל שמונה שרצים הנזכרים והזכיר שלא יאכלו:

מב **גחון.** כמו על גחונך תלך:

וכל הולך על ארבע. בשרץ שהוא הקטן כאשר פירשתי בשרץ המים:

מרבה רגלים. שם התאר והוא סמוך:

מג **אל תשקצו את נפשותיכם.** להיות׳ מטונפות ומגואלות.

ולא תטמאו בהם כי ידוע כי הגוף הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל:

ונטמתם בם. חסר אל״ף כמו מראשית בלי אלף השנה ויש אומרים שהם שני שרשים והעד נטמינו בעיניכם וטעמו כאדם שאין לו דעת:

מד **והייתם קדושים כי קדוש אני.** על כן אמרתי לכם ולא תטמאו והוי״ו כפ״א רפה בלשון ישמעאל וכן ויעזוב את עבדיו ורבים כמוהו:

מה וטעם **כי אני ה׳.** כי לא העליתי אתכם מארץ מצרים כי אם להיות לכם לאלהים ואם לא תהיו קדושים לא אהיה לכם לאלהים על כן אם רצונכם שאהיה לכם לאלהים תהיו קדושים:

מז **להבדיל בין הטמא.** בעוף ובשרץ המים:

הנאכלת. המותרת לאכילה:

אשר לא תאכל. על פי התורה:

פרק יב

ב **אשה כי תזריע.** אחר שהשלים תורת הטהור והטמא בנאכלין הזכיר טמא אדם והחל מן האשה היולדת כי הלידה היא תחלה ורבים אמרו שהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר על כן וילדה זכר ועל כן דעת חכמי יון שהזרע לאשה וזרע הזכר מקפיא וכל הבן מדם האשה והנה פירוש תזריע תתן זרע כי היא כמו הארץ:

וי״ו **וטמאה** כפ״א רפה בלשון ישמעאל. וסבת טומאתה שבעת ימים עד שובה אל המרובע וכן ימצא בימי החולי כי השנוי יראה עד סוף כל ז׳:

נדת. שם במשקל בזת והם שניהם מפעלי הכפל:

דותה. טעמו כמו חולי כמו מדוה מצרים כי הדם היוצא הוא חולי בבשר האשה:

ג **וביום השמיני.** אמרו חז״ל ביום ולא בלילה והנה הנולד חצי שעה קודם שקיעת החמה יהיה נמול לששה ימים וחצי יום כי יום התורה אינו מעת לעת:

ימול. מבנין נפעל כמו לא יכון ויהיה מגזרת מולים היו ויתכן להיותו חסר נו״ן מגזרת ונמלתם כמו איש כי ידור נדר ויחסר המל כמו אביו או בית דין:

ערלתו. ידועה כי הוא בערוה ואין כן ערלת לב ושפה ואזן כי כלם סמוכים:

ד ה״א **טהרה.** נח נעלם והי׳ ראוי להראות כה״א ויקרא לה נבח. וטעם דמי טהרה. שהוא דם טוהר כנגד דם נדה ואיננו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הזכר אשר תשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברורה ומנוסה:

בכל קדש לא תגע. כמו המעשר והתרומה ובשר שלמים:

ואל המקדש. אל חצר אהל מועד או אל העזרה בבית המקדש:

בדמי טהרה. או על דמי טהרה אחד הוא:

ו **בן שנתו.** לולי הקבלה מי היה מפרש לנו בן שנתו דאם הוא בן שנה תמימה לא יותר או פחות או תוספות ויש אומרים שטעם הכבש לעולה שמא עלתה שום מחשבה על רוחה בשעת לדתה מרוב הצער. חטאת שמא דברה בפיה:

ז **והקריבו.** זה וזה הכבש והתור או בן יונה והכתוב אחז דרך קצרה וכן לא הזכיר מליקת חטאת העוף כי הכהן איננו אוכל חטאת עוף:

וכפר עליה. כאשר פירשתי:

וטהרה ממקור דמיה. זה אות כי לא תטהר בתולדתה עד הימים הספורים:

ח **תמצא ידה.** כטעם ואין ידו משגת:

וכפר עליה הכהן וטהרה. זה יורה אם לא יכפר עליה הכהן לא תטהר וזה תלוי בארץ:

פרק יג

א **וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן.** וטעם אהרן. כי על פיו יהיו כל נגעי אדם מי שיטהר ומי שיטמא:

ב **אדם.** ולא אמר איש איש מבית ישראל להכנים הגרים וכן אדם כי יקריב מכם כי תורה אחת לאזרח ולגר בקרבנות גם כן והכניס הגר שלא יטמא אחר כי הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם:

והובא. ברצונו ושלא ברצונו כי הרואה בו אחד מסימנים אלו יכריחנו שיבא:

או אל אחד מבניו הכהנים. טעם אהרן הוא הכהן המשוח תחתיו וטעם אחד מבניו הכהנים ההדיוטים שימצאו חוץ למקדש ככהני ענתות:

וטעם **הכהנים.** שלא יהיו מהפסולים:

ומלת **שאת.** כמו שרפה וכן והמשאת החלה וישאם דוד ויתכן שנקרא כן בעבור שהאש תולדתה להנשא למעלה:

ספחת. מגזרת ספחני נא ונספחו על בית יעקב חולי שיתחבר אל מקום אחד:

בהרת. מגזרת בהיר הוא בשחקים והוא נודע שיעשה כדמות אות וסימן:

ד **הפך לבן.** טעמו נהפך ללבן:

עמוק. יותר יש בעמקו מעומק העור ואיננו כמו שפל:

וטמא אותו. בדבור שיאמר שהוא טמא:

והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים. האדם יהיה נסגר והוא ייחל עד שבעת ימים כי רובי החליים ישתנו ביום השביעי:

ה **עמד בעיניו.** הטעם במראהו כי המראה הוא בעין וכל המפרשים אמרו שטעמו בעצמו והטעם כאשר היה:

פשה. כענין נפוש:

ו **שנית.** פעם שנית:

כהה הנגע. רבים החכמים אמרו כמו חשך ועדותם ותכהין עיניו מראות ואמרו כי כהות לבנות פירושו כמו לבנה אדמדמת שיהיו בו שניהם ולפי דעתי שמלת כהה הפך פשה ומגזרת ותכהין עיניו והקרוב אליו ולא כהה בם וטעם לא פשה הנגע במקום אחר והנה הם שני סימנים שכהה המקום הנגוע ולא פשה בשלם:

וטהרו. יאמר שהוא טהור כי מספחת היתה ואם פשתה אחר כן הנו טמא:

ט **והובא.** האדם כחברו:

י **והיא הפכה.** השער השחור ללבן:

ומחית. פירוש בשר חי והנה הבשר שלא ירגיש איננו כן:

יא **נושנת.** קדמונית:

מלת **יסגירנו.** יוצאה לשנים פעולים והטעם שיצוה שיסגר:

יג **וטהר את הנגע.** כי כבר יצא הנגע כולו לחוץ והוא סר ממנו וטעם **וטהר את הנגע.** בדבור שאותו הנגע לא יטמא אחרים:

טז **או כי ישוב.** שיתכן שישוב:

יט **לבנה אדמדמת.** מעורבת משני העינים או קצתם כן:

מלת **צרעת** מחלה וכן ושלחתי את הצרעה ואין מלת ושלחתי טענה כי הנה ישלח דברו אני שולח את כל מגפותי ישלח בם חרון אפו:

כ **והנה מראה.** לא יתכן בדקדוק מראה בקמץ גדול תחת האל״ף והה״א במפיק כמו ידה רגלה כי לא נמצא כן בבעלי הה״א הנח הנעלם בסוף המלה ודגשות נו״ן:

כא **יראנה** כמו יסגירנה לחסרון הה״א הנוסף וכן מלת ממנה וממנו:

כג **ואם תחתיה.** אם עמדה במקומה כי יש נגע שיסע ממקום אל מקום:

צרבת. כמו ונצרב׳ בו כל פנים כטעם מוקד וחום ולהבת:

כד **או לבנ׳.** לבדה:

כח **ואם תחתיה תעמוד הבהרת. והיא כהה.** כאשר פירשתי ולא הזכיר כן בפסוק ואם תחתיה תעמוד הבהרת הראשון בעבור שעמדה הבהרת כאשר היתה:

כט וטעם להזכיר **ואיש או אשה.** בעבור הזקן ועוד כי הוא צריך לאמר על הקרח והגבח איש ולא אדם סלל להוציא האשה והנה פירוש (פי׳ מ״ח ואיש או אשה ר״ל אחר שלקח לשון איש שאינו כולל לאשה כמו מלת אדם. הוצרך לומר אשה בעבור הראש לא בעבור הזקן כי הזקן שב לאיש ולא לאשה ובקרח ובגבח אמר כמו שאמר ואיש כי ימרט ראשו ולא הזכיר בו אשה כי לא תמצא קרחת וגבחת באשה מפני הלחות שבה כמו שמפרש למטה. ומה שאמר ולא אדם. ר״ל ולא אמר אדם שהוא כלל לאיש ולאשה עד כאן) כי יהיה בו נגע בראש או בזקן לאיש:

ל **צהוב.** בלשון ישמעאל קרוב מעין הלובן:

נתק הוא. מגזרת כאשר יונתק פתיל הנעורת והטעם על השער:

לג **והתגלח.** הראש או הזקן ומקום הנתק לא יגלח:

לד **וכבס בגדיו.** ואין צורך לאמר שירחץ במים:

לו **לא יבקר הכהן.** הטעם יבקש וכן ובקרתם וקרוב מלשון הבדלה וכן לא יבקר בין טוב לרע:

לט **בהק הוא.** זאת המלה ידועה בלשון חז״ל ואין ריע לו במקרא:

מ **ימרט.** כמו ולחיי למורטים בעבור השער שהוא סביב הלחיים:

קרח. מגזרת לא תשימו קרחה וטעם **ראשו.** כלו:

מא **גבח.** אין לו חבר חוץ מהפרשה הזאת והוא שם התאר ולפי דעתי שקרח הוא במעלה של הראש ולא הזכיר האשה בעבור הלחה הרבה שיש בה לא יקרח ראשה כי השער הוא כדמות עשב:

מג **כמראה צרעת עור בשר.** שאר הגוף:

מה **בגדיו יהיו פרומים.** כמו קרועים להכירו ללכת במנהג משונה או טעמו כענין אבל על כן בגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע והטעם שיתאבל על רוע מעשיו כי בעבור מעשיו בא לו זה הנגע:

ועל שפם. למעלה מהשפם והמ״ם מהשורש, והעד ולא עשה שפמו:

יעטה. בבגדיו מגזרת עוטה אור והטעם שלא יזיק ברוח פיו:

וטמא. פעמים שיאמר כן תמיד בעברו במסלה שיש שם ישוב שישמרו בני אדם ולא יגעו בו:

מו **כל ימי אשר הנגע בו יטמא.** כי טמא הוא באמת:

מלת **בדד.** מפורשת במגלת איכה:

מח **או בשתי או בערב.** ידועים ויתכן להיות גזרת בשתי מגזרת וחשופי שת שהוא יסוד והעד כי השתות יהרסון:

וטעם **ערב** שיתערב עם השתי:

או בעור. כאשר הוא:

בכל מלאכת עור. כמו מכבר ונאד:

מט **ירקרק.** מגזרת ירק כי העין כמוהו וזה כפול לחסרון וכן שחרחר׳ ויש אומרים הפך הדבר:

נא **ממארת.** כמו סלון ממאיר ואחר שסלון כמו קוץ יהיה ממאיר כמו מכאיב והמ״ם הב׳ במלת ממארת שורש ואינה מגזרת מארה. וטעם שלא הזכיר משי וצמר גפן יתכן שדבר הכתוב על ההוה הנמצא כטעם כי תראה חמור שונאך וכן משפט הסוס והפרד או יתכן שלא יארע הנגע כי אם לצמר ופשתים:

נה **הכבס את הנגע.** שם הפעל שלא נקרא שם פועלו מהבנין הכבד הנוסף:

פחתת. אין לה אח במקרא והיא ידועה בלשון חז״ל וטעמו חסרון הוא שאירע בקרחת הבגד או בגבחתו והגאון אמר שפירש בקרחת הפאה האחרת כי בגבחת היא מפאת פני הבגד אם כן יהיה קרח מאחור הראש ויפה פירש:

נז **ואם תראה עוד.** הפחתת וכן פורחת היא ואחר שאמר תשרפנו באר כי מקום הנגע לבדו ישרף:

נח **וכבס שנית.** מצוה לכבסו פעמים:

וסר מהם הנגע. וכבר סר מהם הנגע וכבר הראיתיך רבים כמוהו:

ומלת **וכבס פעל שלא נקרא שם פועלו:**

נט **זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר.** ארבע סמוכים ויש במקרא חמש גבורי חיל מלאכת עבודת בית ה, וכלם סמוכים אל השם שהוא סומך לכל הנופלים:

פרק יד

א אמר **וידבר ה׳.** כי יחל תורת המטהר ואמר ר׳ יונה הספרדי המדקדק כי נרפא נגע הצרעת מן הצרוע הוא הפוך והיה ראוי להיותו נרפא הצרוע מנגע הצרעת ולמה נהפוך דברי אלהים חיים בעבור חוסר דעתנו והלא שם כתוב כי נרפא הנתק טהור הוא ועוד כי נרפא הנגע:

ב וטעם **והובא.** כמו חביריו כי אחר שיסור נגע הצרעת לא ירצה להביא מה שמחוייב:

ג **ויצא הכהן אל מחוץ למחנה.** אף על פי שטהרו הכהן לא יכנס אל המחנה או במדינה עד שיתן טהרתו וישלם כל אשר צוה:

ויצא הכהן. איננו כהן גדול והנה נתברר פירוש או אל אחד מבניו הכהנים:

ד **ולקח למטהר.** הכהן יקח משלו ויש אומר המצורע יתנם ותי״ו התפעל מובלע בדגשות הטי״ת והוא על משקל איש מתהלל:

שתי צפרים. כל עוף יקרא צפור והנה יקח כל עוף שימצא:

חיות. ולא מתות:

טהורות. שלא יקח מהטמאות:

ועץ ארז ואזוב. הוא הגדול וקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה ואין צורך לחפש על האזוב כי הוא ידוע בקבלה. והנה המצורע והבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה גם הם כדמות פסח מצרים:

ה **וצוה הכהן ושחט.** כהן אחר או ישראל ויש אומרים המצורע והוא רחוק:

אל כלי חרס. כמו על, וכן אל הנער הזה התפללתי:

מים חיים. לקוחים ממקום נובע:

ו **וטבל אותם.** הארז והשני והאזוב:

על המים. שהדם מעורב עמם:

ז **והזה.** מהדם המעורב אחר טבול גם הצפור החיה והנזכרים:

על פני השדה. מקום שאין שם יישוב שלא תדבק הצרעת. וההזיה בשלשתן או באזוב לבדו כטומאת המת:

ח **וכבס. וגלח את כל שערו.** כלל:

ורחץ במים וטהר. בערב כמשפט ואחר כן שב לפרש כי זה יהיה אחר ימים שבעה וכן היה משפט שבעה של מרים ופרט כי יגלח את כל שערו ביום השביעי וביאר כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו וזאת המלה קרובה מגזרת גב:

ט **ואת כל שערו.** שער הרגלים ויש אומרים אף זרועיו ושוקיו והחזה:

י **שני כבשים וכבשה אחת.** בעבור היות נגע הצרעת מוסר על מעשה הלשון על כן יקריב כבש אחד לעולה כמשפט כל העולה על הרוח ואחד אשם כמשפט כל אשם ונקבה לחטאת כמשפט כל חטאת ושלשה עשרונים כמשפט עשרון לכבש:

ולוג אחד. מדה ואין לו אח וטעם אותם הכבשים והכבשה גם זה האשם גם זאת החטאת לכהן חוץ מהאמורים:

יד **על תנוך.** טעמו ידוע ממקומו והנה המטהר מהצרעת שהוא בגוף כמו הכהן שימלא ידו כי העון כמו הצרעת בנפש והבהן מקום חבור והוא עקר כל המעשים והימנות בעבור כח הצד הימין והתנוך זכר לשמוע אשר צוה:

טו **על כף הכהן השמאלית.** היא כף הכהן המטהר רק כן דרך צחות בלשון הקדש והעד הפסוק הבא אחריו:

טז **לפני ה׳.** אל פתח אהל מועד:

יז **על דם האשם.** שהוא תנוך ובהונות:

יט **ועשה הכהן את החטאת.** היא הכבשה כתורת כל חטאת:

כ **והעלה. את העולה.** הוא הכבש ומנחתו שהוא עשרון ויש אומרים שכל המנחה יקריב לעולה ובתחלה האשם שהוא החמור:

וטהר. אז יהיה טהור ככל הטהורים:

כא **דל.** יש בגוף כמו דלות ורעות אשרי משכיל אל דל ככה דל בן המלך ויש דל שאין לו ממון:

לג **וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן.** החל לבאר צרעת הבית:

לד וטעם **כי תבאו אל ארץ כנען.** כי זה נוהג בארץ לבדה בעבור גודל מעלת הארץ כי המקדש בתוכם והכבוד בתוך המקדש:

ונתתי. הדבר תלוי בנתינת ה׳:

לה **ובא אשר לו הבית.** מצוה שיבא אל הכהן:

לו **ופנו את הבית.** בעל הבית וכל אנשי ביתו. וטעם לשון רבים לפנותו מהרה:

בטרם יבא הכהן. כי עוד יסגיר הבית בעבור הספק וטרם בואו ספקו:

לז **שקערורות.** אין אחות למלה הזאת ולא נדע אם היא מרובעת כפולה האות האחרון או מחמשת אותיות ופירושיה לפי טעם המקום יש אומרים כדמות סימנין או חוטין ויש אומרים שהיא מלה מורכבת מטעם ותשקע האש. ורורות מגזרת רר בשרו וזה רחוק:

ומראיהן. ומראה כל אחד מהם שפל:

מ **וחלצו את האבנים.** יסירו וכן חלצני ה׳ מאדם רע:

אל מקום טמא. שלא יקחם משם אדם שיהיו ניכרים שהם טמאים:

מא **ואת הבית יקציע.** מגזרת מקצעות וכן מר ואהלות קציעות וטעמו פצולות ויש אומרים שיפצלו המקצוע ואין זה נכון כי כבר פשה נגע בבית רק יקציע כל הבית:

וטעם **מבית.** מבפנים:

הקצו. מגזרת קצה כי קצתו ההו׳ למעלה הסירו לבדו:

מב **וטח.** הפך יקציע והוא מגזרת טחים אותו טפל:

ומלת **ולקחו והביאו.** רבים במהרה:

ועפר אחר יקח. בעל הבית שירצה לדור בו:

מג ואם הנגע ישוב ובא הכהן **אחר חלץ.** אחר שחלץ ואחרי הקצות את הבית בתחלה:

מה **ונתץ את הבית.** בצווי. וכן והוציא והקרוב שסגור יהיה שבעת ימים רק הכתוב אחז דרך קצרה והעד והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו בראשונה ובשנייה:

מו **יטמא עד הערב.** אחר שירחץ בשרו כמשפט:

מז **והשוכב.** חמור על כן יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב ולא הזכירו הכתוב כי כל שוכב ואוכל הוא בא בבית:

מט **ולקח.** בחבירו:

נז **ביום הטמא.** ביום שיהיה האדם או הבגד או הבית טמא או טהור:

פרק טו

א **וידבר יי אל משה ואל אהרן.** כי הכהנים יפרישו בין זבה לנדה כאשר אחז״ל בין דם לדם ועתה יחל לבאר הטמאים מדבר נסתר כי הצרעת נגע גלוי:

ב **זב.** כמו זבת חלב כדמות טפות נוטפות:

מבשרו. כנוי לערות הזכר:

זובו. שם:

ג **וזאת תהיה טומאתו.** הטעם כי הזוב הוא על ב׳ דרכים:

רר בשרו. מגזרת ויורד רירו על זקנו:

או החתים. כמו נסגר מגזרת כי חתום הוא והטעם שהתחבר הזוב ונקרש ולא יצא הקרי בשכבו עם האשה:

ד וגזרה אחת למשכב ולמושב וכן הנוגע באחד מהם משפט אחד לו:

ז **והנוגע בבשר הזב.** באיזה אבר שיהיה:

ח **ירק.** ידוע מפעלי הכפל והעד דגשות קו"ף רוקי הנה גם רוקו יזיק כי הזוב מהחליים הנדבקים ואין מנהג האדם שירוק בפני חברו רק איננו בכוונה כי הזב זרק רוקו ונפל על הטהור:

ט **וכל המרכב.** שהוא מקבל טומאה כדברי המעתיקים:

י **בכל אשר יהיה תחתיו.** תחת המרכב יטמא טומאה קלה וטומאה הנושא אותם יותר חמורה:

יא **וידיו לא שטף במים.** היה נראה לנו כי כל מאכל והדומה לו שיגע בו הזב והנגיעה היא בידים וידיו שטופות איננו טמא בעבור שלא נגע במקום הזוב רק כאשר ראינו כל אבותינו פירשו וידיו כגופו קבלנו דבריהם ועל דרך הפשט כי כל טהור שיגע בו הזב וידיו שטופות הוא יטמא ולא בגדיו ואם לא היו שטופות יטמאו בגדיו וזה כמו הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו:

יג **לטהרתו.** מיום טהרתו:

יד והקרבן עולה וחטאת בעבור כי הזוב מוסר על עון:

טז **כי תצא ממנו.** שלא ברצונו:
שכבת זרע. כמו שכבת הטל מגזרת מי ישכיב:

יז היה נראה לנו שצריך רחיצ׳ הבגד או העור אם היה בו זרע לח או יבש והאמת כדברי הקבלה:

יט והשלים דבר הזכר ועתה יחל בנקבה:
בבשרה. ערות האשה וטעו המפרשים בבעל קרי את כל בשרו האבר לבד והעד כל:

כג ופירוש **ואם על המשכב הוא** שב אל הכלי אשר תשב עליו והנה הכלי על המשכב או כלי על כלי על כן הטומאה קלה ולא הזכיר לאשה מרכב כי (בהמ׳) (ס"א בהווה) דבר הכתוב והמשפט אחד:

כד **ואם שכב איש אותה.** בלא זדון רק שוכב עמה בשוגג והנה באה נדתה והיתה עמו וזה טעם עליו כי כרת יש על השוכב עם נדה בזדון וכן הוא משפט הזבה ואם לא נזכר:
וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא. כי הוא טמא טומאת שבעה וגם יטמא אחרים ואם לא נכתב:

כה **ימים רבים בלא עת נדתה.** לכל אשה עתים ידועות או יארע לה זוב על נדתה:

כט **והביאה אותם.** מלרע והיא מלה זרה:

לא **והזרתם.** יש מפרשים בו והזרתם בחסרון הה"א וזה לא יתכן כי הה"א איננו מאותיות המשך כי לא יהיה נח נעלם כי אם בסוף המלה רק פירושו כמו ונזרו מקדשי בני ישראל כעין והרחקתם וממנו נזיר שהרחיק נפשו מתאות העולם ומשקלו והפלתם את הארץ כי הנו"ן מובלע בדגש:
בטמאתם. בעבור טומאתם ופירושו בטמאם את משכני:

לב **לטמאה בה.** שמצוה היא שישב טמא ועוד אפרש זה:

לג וטעם **לזכר.** פירושו זאת תורת הזב:
וטעם **עם טמאה.** זבה או נדה:

פרק טז

א **אחרי מות.** אחרי שהזהיר את ישראל שלא ימותו אמר השם למשה שיזהיר גם לאהרן שלא ימות כאשר מתו בניו וזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו הקטורת לפנים מהפרכת:

ומלת **בקרבתם** שם הפעל וה״א לקרבה אל המלאכה שבה תי״ו כמנהג ה״א הנקבה וטעה רבי ישועה שאמר שהוא שם במשקל חכמתם:

ב **אל הקדש.** כנגד אהל מועד:

כי בענן. הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת שיעשה ענן ולא יראה הכבוד פן ימות. והנה טעמו לא אהיה נראה אליו כי אם בענן ויש אומרים כי פירוש כי בענן בעבור כי אני דר בענן על הכפורת כטעם ה׳ אמר לשכון בערפל:

ג **בפר בן בקר.** אין פירושו שיביא הפר אל הקדש רק שיתן משלו בתחלה פר חטאת לכפר עליו ועל הכהנים ויש אומרים גם הלוים בעבור שמצאו ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי והוא רחוק רק הלוים יחשבו עם ישראל:

ד **כתנת בד קדש.** ולא הזכיר האפוד והחשן ומעיל האפוד כי כבר הזכיר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ומזה הכתוב למדו אנשי בית שני ששמשו בלא אורים ותומים גם נביאים היו שם:

ו והקריב **אהרן את פר החטאת.** אל פתח אהל מועד כמשפט:

וטעם **וכפר בעדו.** כי בו יכפר בעדו ובעד ביתו אחר שישחטנו ויש אומרים כי העמדתו היא כפרה:

ח **גרלות.** ידועים מדברי קבלת אבותינו. אמר הגאון כי עזאזל שם הר ונקרא כן בעבור שהוא תקיף כי טעם זכר השם כטעם הררי אל יקותיאל והגאון הלוי תפשו כי האל״ף במלת עזאזל הוא בין זי״ן לזי״ן ויש אומרים שהוא הר סמוך אל הר סיני והשם צוה להוליך השעיר ולהעלותו שם עד שישחט ואחר כן היו מוליכים אותו בבית המקדש להר אחר והעד שאמר ויעש אהרן וכן בחג שבועות לפי דעתי כאשר אפרש במקומו ויש אומרים כי עבודת בית שני לא היתה כראשון כי היה הכהן מחוסר בגדים ואין כפרת וזה המפרש אמר כי השעיר ישלח במדבר כי כן כתוב ושלח את השעיר במדבר וטעמו כטעם צפור המטהר מהצרעת שהוא על פני השדה מקום שאין שם ישוב והעד אל ארץ גזרה ואנחנו השיבונו כי השעיר ישלחו במדבר כאשר הוא כתוב וירדוף אחריו עד שיברח ויעל אל הצור על כן אמרו חז״ל ודוחפו ואמר רב שמואל אף על פי שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צריך כי המשלח איננו קרבן כי לא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו:

ט **ועשהו חטאת.** שישחטנה:

י **יעמד חי.** מהבנין הכבד הנוסף שלא נזכר שם פועלו והיה היו״ד ראוי להיותו מאוסף בשור״ק רק נרחב בעבור אות הגרון וכן יחרם כל רכושו:

לכפר עליו. כי הכפור יהי עליו ופירושו לשלח אותו:

יא **והקריב אהרן.** בעבור שארכו דברי השעירים הוסיף לבאר אחר שהקריב הפר ושני השעירים אל אהל מועד יחל לשחוט את הפר שלו:

יב **המחתה.** ידועה היא:

חפניו. שניהם:

קטרת סמים. היא הנזכרת:

יד היה נראה לנו כי על פני הכפרת ולפני הכפרת כמשמעו והמעתיקים אמרו כי על פני הכפרת הוא על בין הבדים ולפני הכפורת ידוע מדבריהם והוא אמת:

טו **ושחט את שעיר החטאת אשר לעם.** ועתה ישחטנו בצאתו כי יש אומרים שהוא ישחט קודם הפר ואיננו אמת:

טז **וכפר על הקדש.** הוא קדש הקדשים:

וכן יעשה לאהל מועד. שיזה שבע פעמים לפני הפרוכת ועל קרנות מזבח הקטורת:

וטעם **וכפר על הקדש.** להיות הדם כופר שלא ישחת בעבור טומאת הטמאים:

יז **וכל אדם.** מהכהנים:

לכפר בקדש. בפנים:

וכפר בעדו ובעד ביתו. בפר חטאתו:

ובעד כל קהל ישראל. בשעיר חטאתם:

יח **ויצא אל המזבח.** הוא מזבח העולה:

כא **ונתן אותם.** אחר שיסורו מישראל כאילו נתונים הם אל ראש השעיר והולכים אל מקום שלא יזכרו עוד והכתוב דבר להבין הכל:

עתי. מזומן לעתו או מנהגו ללכת בכל עת בכפורים והיו"ד להתיחס לעת כמו פנימי והמפרשים אותו חכם איננו נכון בעיני וחז"ל אמרו שהנושא הוא כהן ודבריהם אמת:

כד **במקום קדוש.** בחצר אהל מועד וסדין היו פורשין לו:

בגדיו. ששמש בהן בכל יום ויש אומרים שהם הנזכרים והעד שלא נכתב ולבש בגדים אחרים:

עלתו. הוא האיל ואיל העם ופר העם ושבעה כבשיהם כי כן כתוב:

כה **ואת חלב החטאת.** חלב פר החטאת וחלב שעיר החטאת גם חלב שעיר העזים שהוא חטאת לכהן כמשפט ואינו נשרף וזה בפרשת פנחס:

כו **ורחץ את בשרו במים.** ודי לו כי לא יטמא עד הערב:

כז **יוציא אל מחוץ למחנה.** בצווי:

ושרפו. הכהנים וכל אחד מהשורפים ירחץ במים ומיד יבא אל המחנה והעד שאמר ואחרי כן יבא אל המחנה כי מה צורך לאמרו:

כט **והיתה לכם לחקת עולם.** זאת העבודה:

בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם. אחר שהכתוב אומר ותתענג בדשן נפשכם ידענו כי הענוי הפך התענוג והוא הצום ועוד ונפש נענה תשביע שטעמו כמו ותפק לרעב נפשך כי דרך דברי הנביאים להכפל ואחר שיש לנו קבלה אין צורך לחפש ואין עניתי בצום נפשי ראיה בעבור זכר צום והכלל כל עינוי שימצא במקרא דבק עם נפש הוא הצום:

האזרח והגר הגר בתוככם. לא נעזבנו לעשות מלאכה ולא נכריתנו על הצום:

ל **יכפר עליכם.** הכהן על כן אמרו המפרשים על השעיר המשתלח כי יעמד חי לכפר עליו כי העמדתו היא כפרה:

מכל חטאתיכם. כאשר פירשתי ששם חטאת שם כלל על כן תמצא על השגגה ועל הזדון:

לא **שבת שבתון.** יש אומרים שביתה לנפש ולגוף ואחרים אמרו שהוא שביתת השביתה שאין למעלה ממנה ושניהם שמות פעם יבא זה קודם זה והם שוים ואינו רחוק:

חקת עולם. להתענות:

לב **וכפר הכהן.** שב עתה לפרש על כל מה שיכפר:

אשר ימשח אותו. המושח בשמן המשחה אחר שמלא את ידו:

ולבש. הוא הלובש אלה בגדי קדש כי אחר לא ילבשם:

לג **את מקדש הקדש.** היא מבית לפרכת:

ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר. עמם הלוים כי הם לא יקראו הכהנים רק כל כהן הוא לוי ואין כל לוי כהן:

לד **והיתה זאת לכם.** וכבר אמר כן להוסיף אחת בשנה:

ויעש. אהרן:

פרק יז

ב **דבר אל אהרן ואל בניו.** כי הם השוחטים לישראל:

ג אילו היה כתוב במחנה מותר לשחטו מחוץ למחנה וזו המצוה תלויה גם בבית המקדש רק בכל מקום שהוא קרוב לירושלים והקרוב ידענו מדברי קבלה כי אם היה המקום רחוק יזבח ויאכל בשר כי כן כתוב ורבים אמרו כי הבשר אסור בגלות ויפרשו בשר ויין לא בא אל פי בשר דג ולא דברו נכונה ואיני רוצה להאריך להשיב עליהם:

ה **למען אשר יביאו.** זה הטעם על המצוה הזאת ופירוש על פני השדה ולא יזבחו עוד את זבחיהם:

ז **לשעירים.** הם השדים ונקראו כן בעבור שישתער הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושין במצרים:

אשר הם זונים. כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא. ובזו הפרשה לא הזכיר הגר כי המצוה על ישראל בזבחים ובעולות והזכיר הגר שלא יעזבו ישראל שיזבח הגר לעבודת כוכבים בארץ ישראל וכן משפט כל דם שהוא אסור בעבור שהוא הנפש כי הבשר בדם והאמת כי הנפש שבה יחיה האדם הוא בדם הלב:

יא **בנפש יכפר.** בנפש שיש בו יכפר. והטעם נפש תחת נפש ויש מפרשים כמו על נפשותיכם ואין לו טעם אחר שאמר לכפר על נפשותיכם:

יג **אשר יצוד ציד חיה.** כאיל וצבי:

או עוף אשר יאכל. גם מזה הכתוב נלמוד שלא נעזוב הגר שיאכל בארצנו חזיר או סוס או עוף דורס שהוא טמא ויתכן בעבור שצוה שלא יאכל דם ולא יראה דם נשפך חוץ מהמזבח השם צוה לכסות כל דם שאינו קרב לגבי המזבח שלא יחשוב הרואה בראותו והוא דם איל וצבי או עוף כי זבח נזבח לעבודת כוכבים ובפרשת ראה אנכי אפרש סוד זה הפסוק:

יד **דמו בנפשו.** הוא דבק עם הנפש כי ידוע שהגידים היוצאים מפאת שמאל הלב מחולקים בחצי לדם ולרוח כדמות שמן זית עם האור:

ואמר לבני ישראל. טעמו וכבר אמרתי והיא הפרשה הנזכרת:

טו ובעבור שהזכיר חיה שאיננה קרבה וכן עוף הזכיר **כל נפש אשר תאכל נבלה** שאיננה קרבה גם היא גם הזכירה בעבור הציד אם בזדון הוא עובר בלאו וילקה ואם בשגגה יביא חטאת. ואם טען טוען והלא הכתוב אמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה התשובה כי זה גר תושב וכן כתוב והגר הגר בתוככם לא נעזבנו שיאכל נבלה רק הנכרי שיבוא בשערינו נתן אותה לו ויאכל אותה לחוץ:

טז **ונשא עונו.** תמיד והוא יסלח עונו בעונש שיביא השם עליו ובעבור שהזכיר דברי השעירים שהיו עושים במצרים נסמכה זו הפרשה והעריות על מעשה ארץ כנען כי כן מפורש בסוף:

פרק יח

ב וטעם **אני ה׳ אלהיכם.** על זה התנאי אהיה אלהיכם:

ג **ובחקתיהם לא תלכו.** שלא ירגיל אדם ללכת בדרך הזה עד שיהיה לו חק:

ומעשה ארץ מצרים. על המשפטים והראיה את משפטי תעשו הם הכתובים על ספר הברית המפורש בפרשת אלה המשפטים:

ד **אני ה׳ אלהיכם.** אז אהיה אלהיכם:

ה וטעם **ושמרתם את חקתי ואת משפטי.** לבאר שהם חיים לעושיהם בשני עולמות כי המבין סודם חי העולם יחיינו ולא ימות לעולם על כן כתוב אני ה׳ אלהיכם כאשר פירשתיו:

ו **איש איש.** כל איש ואיש ובעבור שלא הזכיר מבית ישראל לא נעזוב הגר שיעשה אחת מהתועבות הנזכרות בארצנו שלא יטמא את הארץ:

אל כל שאר בשרו. שם כלל לכל העריות ואחר כן פרט. ורב אהרן הכהן אמר שפירושו להוציא שכבת זרע לבטלה:

לא תקרבו. כנוי לשכיבה וכן ואקרב אל הנביאה וקרוב ממלת אל תגשו אל אשה:

ערוה. דבר מגונה נחשף צריך להתכסות:

וטעם **אני ה׳.** שהשם אוהב הנבדל לעבדו ולשמוע דברו והר סיני לעד גם הראשון והוא סוד האדם ובעבור שיצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל

הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל עת ובפרשה כי תצא מחנה אגלה לך סוד סתום וחתום והנה כל המתגאל ירחק משם השם המקובל על כן הזכיר אני ה׳:

ז **ערות אביך.** והחל מהאב שהוא קודם הבן ואמר שאסור הוא כל מי שהיא ערות אב ואם והנה היא האם בראש ואחר כך ערות אשת אב ואיננה אם ואחר כך האחות שהיא בת אביו או בת אם:

ט **מולדת בית** שנולדה על משפט בית ישראל אחר אירוסין וקדושין:

מולדת חוץ חוץ מהמנהג ויש אומרים כי פירוש מולדת כמו יולדו על ברכי יוסף שגדלה עמך בבית או היא במקום אחר ומדינה אחרת וגדלה בחוץ מבית האב עמך ואחר כך הזכיר בת בנך:

יא **ערות בת אביך.** יש אומרים שהיא האחות מאב ואם ואנחנו ידענו כי השוכב עמה עובר על שני לאוין ויש אומרים כי זה הפסוק לחזוק והצדוקים אמרו שאיננה בת אם ויפרשו מולדת אביך שגדלה אביך והטעם שלקח האב אשה והיתה לה בת קטנה וכן יפרשו על תמר וראייתם כי לא ימנעני ממך רק לא היתה מולדת דוד ואחר שהמעתיקים אמרו כי בת אשת אב מותרת אין צורך להשיב על הבודאים מלבם ויתכן להיות בת אשת אביך בת אנוסה:

יב ומלת **שאר** ובשר קרובים בטעם:

יד **דודתך היא.** חשובה היא כדודתך וכן הנה חנמאל דודי והנה מה יעשו הסומכים במצות על התורה לבדה כי לא אסר הכתוב אשת אחי האם ולא אם האב ולא אם האם על כן אנחנו צריכים לקבלה ויתכן שלא הזכיר אשת אחי האם כי נלמוד מאשת אחי האב והזכירה בפרשת קדושים גם הנזכרות שלא הזכירם הכתוב דבר על ההוה:

טז **ערות אשת אחיך.** בפרשת כי ישבו אחים:

והאומר למה לא הזכיר הכתוב הבת והיא מפורשת ערות אשה ובתה בתו או שאיננה בתו כי אחר ששכב עם האם נאסרה הבת:

יז **שארה הנה.** הם שני שמות שאר עם שארה. היה האל״ף ראוי לנוח כלמ״ד שלמה לולי שהיא מהגרון:

יח **לצרור.** מגזרת וכעסתה צרתה והנה לא הזכיר בפרשת קדושים עונש השוכב עם שתי אחיות כאשר לא הזכיר עונש השוכב עם בת בנו ועם בת בתו וטעם המפרש כי רחל ולאה לא היו אחיות וראייתו כי את כל התועבות האל וזו איננה ראיה גמורה והשואל איך יעניש השם על דבר שלא הזהיר יש משיבים כי בני נח נצטוו על העריות האלה ואחרים אמרו אף על פי שהכתוב אמר כל התועבות האל בשם כלל אין הפירוש על כולם כי אם על רובם ודעתי תדענה בפרשת וילך משה:

יט והשוכב עם הנדה חשוב מהעריות:

כ **ואל אשת עמיתך.** להוציא השבויה ויש אומרים כי כבר היתה אסורה ואשר גברה תאות יצרם על דעת לבם תעו בפירוש לזרע וידענו כי המשגל נחלק לג׳ חלקים האחד לפריה ורביה בלא תאוה והשני להקל מלאות הגוף והשלישי לתאוה הנמשלת לתאות הבהמה ואחר שאמר הכתוב לזרע שטעמו אפילו לזרע הנה היא אסורה אסור חמור ומזרעך לא תתן הבא אחריו לעד. והוסיף לטמאה בה כי לא ינקה כל הנוגע בה והוא טמא לעולם ובפרשה הזה לא אסר הנכרית כלל ואין טענה מהשבויה כי היא מתייהדת:

כא **למלך.** שם צלם ודרשו חז״ל שהוא שם כלל כל מי שימליכנו עליו ויתכן שהוא תועבת בני עמון:

ומלת **להעביר.** כמו לשרוף כי זאת היתה עבודתו ויש אומרים כי יעביר הבן על האש ויש מי שיחיה ויש מי שימות ואחרים פירשו בעבור שאין בפסוק זכר אש להעביר מתורת השם לדת המולך וחללת השם שהוא נקרא עליך שהוא אלהיך בתתך מזרע קודש למולך. והגאון אמר כי הנאוף על שמנה מעלות והקשה שבכלם הבהמה שהיא ממין אחר ואחריה הזכר שכל המין אסור ואחריה ערות אשת אב וחביריה שהן אסורו בכל עת ולא אאריך כי לא יועילו אלו הדברים כי הכתוב אמר על כלם ונכרתו הנפשות העושות:

כב **ואת זכר.** אחר שמצאנו הן שכבתי אמש את אבי הנה אזהרה לשוכב ולנשכב ויאמר רב חננאל ז״ל כי יש מי שיחדש בגופו כצורת בשר אשה וזה לא יתכן בתולדה ויש אומרים אנדרוגינוס וכל הצער הזה בעבור היות משכבי אשה לשון רבים ודברי יחיד שני משכבים והנכון בעיני כי המצוה כפשוטה גם אנשי התושיה חייבו מיתה עליה והכתוב אחז דרך כבוד לאמר כמו לא תקרב ואחר שהזכר נברא לעשות והנקבה להעשות הזהיר הכתוב שלא

תהפוך דברי השם ויש משכב להוציא הזרע על כן מלת משכבי לשון רבים. ואין ראוי להאריך:

והזכיר **תועבה היא.** כי הוא דבר נתעב לנפש קדושה אפי׳ לו בתולדה:

כג ומלת **שכבתך.** כבר פירשתיה ויתכן להיותו שכבתך משכיבה כי עם השכיבה יקרה קרי וכמו שאמר באשת איש לטמאה בה כן אמר בבהמה:

ובכל בהמה. נקבה:

ולפני בהמה. זכר:

לרבעה. שב אל הבהמה כי האשה היא הנרבעת וזאת המלה מגזרת אדבעה:

תבל הוא. אנשי הדקדוק אמרו שזאת המלה מהכפל כמו תמס יהלוך והתי״ו נוסף ואמרו כי טעמה כמו השחתה ויש אומרים כי גם מבול ממנו וקרוב מגזרת בלל ה׳ שפת כל הארץ וזה הכלל אסר הכתוב כל מין שיוכל האדם להתייחד עמם אשת איש ונכריה ואשר לא יוליד כי מין לא יוליד כי אם ממינו וכמינו:

כד **אל תטמאו.** דגשות הטי״ת להתבלע תי״ו התפעל ולא נו״ן בנין נפעל והעד דגשות הטי״ת להתבלע תי״ו התפעל ולא נו״ן בנין נפעל והעד דגשות המ״ם כמשפט והנה הזכיר כל כלם שהם מטמאים הנפש:

משלח מפניכם. טעמו מהארץ הטהורה מתים או מגורשים:

כה **ותקיא הארץ.** כי מה שיקיא האדם הוא נתעב בעיניו ואליו לא ישוב:

כו **ושמרתם את חקתי.** אלה שאמרתי לכם אלה תהיינה אסורות:

ואת משפטי. שתעשו המשפט שאצוה על העובר על אחת מהן וטעם ולא תעשו מכל התועבות האלה שנית להכניס הגר כי זאת המצוה היא שוה לאזרח ולגר בעבור שהוא דר בארץ ישראל ואם יש לך לב תוכל להבין כי בימי יעקב שלקח שתי אחיות בחרן ואחריו עמרם שלקח דודתו במצרים לא נטמאו בהם:

כז וטעם **כי את כל התועבות האל.** שתדעו זה גם אתם גם בניכם שתשמרו אותם ותהיה הארץ טהורה ולא תקיא הארץ אתכם:

האל עם האלה שוה כמו ההם ההמה ואין זאת דעת הגאון:

כח **כאשר קאה.** פועל עבר מגזרת שתו ושכרו וקיו כי אותיות אהו״י מתחלפים ויש ארץ לשון זכר נעתם ארץ ולא נשא אותם הארץ או חסר מלת היא כאילו הוא כאשר היא קאה כמו באה עם הצאן:

כט **ונכרתו הנפשות העשת.** בפרהסיא שתמיתום ואת בסתר אני אכריתם:

ל **ושמרתם את משמרתי.** זאת המשמרת והיא לבלתי עשות:

וטעם **אשר נעשו לפניהם.** שלא יאמר אדם הואיל ועשו כן הקדמונים אעשה כן גם אני:

וטעם **אני ה׳ אלהיכם.** דבק עם משמרתי שלא ישאל חסר לב למה זאת המשמרת כי אני ה׳ אלהיכם עשו כל אשר אצוה אתכם:

פרק יט

ב טעם **אל כל עדת בני ישראל.** להכניס את הגרים בעבור שהם נזהרים על העריות כישראלים:

וטעם להזכיר זאת הפרשה אחרי העריות שלא יחשבו כי בעבור שמירת העריות לבדם יעמדו בארץ אמר להם שגם יש מצות אחרות אם לא תשמרום תגורשו מן הארץ והם עשרת הדברים הנזכרים כי הנה הזהיר על עבודת כוכבים אחר שאמר כי קדוש אני ה׳ כי הוא כנגד הדבור הראשון על דעת רבים ולא תשבעו בשמי הוא דבור לא תשא ואת שבתתי תשמרו זכור את יום השבת גם איש אמו ואביו תיראו הוא דבור כבד את אביך ואת אמך גם לא תעמוד על דם רעך דבור לא תרצח. ודבר השפחה הנחרפת אזהרת לא תנאף עם שהיא חפשית. גם לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תעשוק את רעך כנגד השלשה הנשארים:

ג וכבר אמרתי לך בפרשת ואלה המשפטים שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה לכן יש כדמות סמך להדביק הפסוקים. והנה פרשת קדושים תחלתו איש אמו ואביו תיראו והנה אמר כי יאריכון ימי המכבד אם כן יקצרון ימי המקלה על כן אמר תיראו וטעם להזכיר האם קודם האב כי הקטן איננו מכיר בתחלה כי אם אמו ואחר כן אביו ואחר כן שבת כי מצוה על הקטן לשמור את השבת ואין ככה שאר המועדים ואחר כן יכיר אלהיו ששבת ביום

השביעי ואחריו אל תפנו אל האלילים ומורא האבות ידוע מהקבלה. ואמר איש פעם אחת דרך קצרה. ואמר תיראו לשון רבים כי חייבים הרואים ללמדו ולהכריחו וכן בשמירת שבת:

וטעם **אני ה׳ אלהיכם.** שתעשו כמוני ששבתתי מכל מלאכה:

ד **אל תפנו.** אפילו בלב להסתכל:

האלילים. הם הפסילים ונקראו כן כי הם דבר שקר כמו רופאי אליל כלכם ויתכן להיות מגזרת אל והטעם שאיננו יש:

ואלהי מסכה. לקבל כח העליונים כי אין צורך לאלוה אחר עמי על כן כתוב אני ה׳ אלהיכם ובלשון רבים תפנו גם תעשו כי הרואה ולא יגלה הדבר הוא משתתף עמו:

ה **וכי תזבחו זבח שלמים.** דבק עם הכתוב למעלה בעבור שלא יזבחו לשדים לא אלוה כי אם לשם לבדו. וטעם לשון רבים תזבחו כי על הרוב דבר הכתוב שיתחברו אנשים על זבח אחד:

וטעם **לרצונכם.** שיביאו הזבח ברצונם ולא בהכרח:

ח **ואכליו.** כל אחד מאוכליו וכן וצדיקים ככפיר יבטח:

כי את קדש ה׳ חלל. אחר שהקריב האימורים לגבוה הנה כל הבשר קדש. וחלל מגזרת חול שאין לו טעם כדמות חלל. ובפרשה הזאת באר עונש העון ונכרתה הנפש ההוא:

ט וטעם **ובקצרכם.** אחר זבח שלמים כאשר נתת לשם האימורים כן תתנו מקציר ארצכם לכבוד השם לעני ולגר. ודקדוק בקצרכם זר והוא שם הפעל מן הקל:

פאת שדך. שיעזוב פאה בשדה:

ולקט. ידוע:

י **תעולל.** תכרית העוללות הם הקטנים כמו עולל גם יקראו יונקות וזאת המלה כמו ושרשך מארץ חיים שטעמו יכרית השרש וכן מסעף פארה יכרות הסעיף:

ופרט. ידוע בדברי קבלה מגזרת הפורטים על פי הנבל:

לעני. ישראל:

ולגר. הגר אתכם:

יא וטעם **לא תגנבו.** אחר כך. כי כן צויתיך שתתן משלך אל העניים לכבוד השם אף שתקח מה שהוא לאחרים:

וטעם **תגנובו.** כי הרואה ומחריש גם הוא גנב:

תכחשו. בפקדון מופקד אצלך והיודע ואיננו מעיד גם הוא מכחש:

תשקרו. שיבקש ממון ממי שאין לו אצלו כלום:

יב וטעם **ולא תשבעו בשמי לשקר.** אחר לא תגנובו כי החשוד בגנבה ופקדון ישבע. וטעם **תשבעו.** להכניס המשביע:

וטעם **וחללת.** שהנשבע לשקר מכחש השם כאשר פירשתיו:

יג **לא תעשק את רעך.** בסתר:

ולא תגזול. בגלוי בחזקה:

פעלת. כמו שכירות וכן ופעולתו לפניו ויתכן היותו דרך קצרה והטעם שכר פעולתו ורבים פירשוהו על שכיר יום שיאמרו לו גם תעשה בבקר ובבקר אתן לך שכר שני ימים והמעתיקים אמרו כי הוא שכיר יום כי שכיר לילה לא תבוא עליו השמש.

יד וכן **לא תקלל חרש** בעבור שיש לך כח. וכן ולפני עור:

ויראת מאלהיך. שהוא יכול להענישך לשומך חרש ועור:

טו **לא תעשו עול.** על הדיינים והעדים ידבר:

פני גדול. בממון כברזילי:

טז **רכיל.** כמו רכולתך מכל אבקת רוכל והטעם המלשין כי הרוכל מעתיק יקנה מזה וימכור לזה והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה:

לא תעמד על דם רעך. שלא יתחבר עם אנשי דמים וידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשינות ודואג האדומי לעד:

וטעם **אני ה׳.** רואה מה שאתה עושה בסתר:

יז **לא תשנא את אחיך.** הפך ואהבת לרעך והנה אלה המצות כולם נטועות בלב ובהשמרם ישבו בארץ כי על שנאת חנם חרב בית שני:

הוכח תוכיח. שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן וזה טעם ולא תשא עליו חטא כי עונש יהיה לך בעבורו:

יח **לא תקם ולא תטר.** מפורש בדברי חז״ל:

ואהבת לרעך. על דעת רבים שהלמ״ד נוסף כלמ״ד לאבנר ועל דעתי שהוא כמשמעו שיאהב הטוב לחברו כמו לנפשו:

וטעם **אני ה׳.** כי אני אלוה אחד בראתי אתכם:

יט וטעם להזכיר אחר אלה המצות **בהמתך לא תרביע כלאים.** להזהיר אחר היותך קדוש שלא תעשה חמס לבן אדם כמוך גם לא תעשה לבהמה לשנות מעשה השם על כן כתוב את חקתי תשמרו לשמור כל מין שלא יתערב מין עם מין:

כלאים. שני מינים ועוד אפרש מלת כלאים. וטעם השדה והבגד להיות לזכרון כי יש מצות רבות לזכר כחג המצות וסוכות וציצית ושופר ומזוזה ותפילין. ופה ארמוז לך סוד דע כי השלם שלם מאד על כן כתוב באברהם וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי:

שעטנז. המעתיקים אמרו שהיא שלש מלות או מחומשת ופירושה מעורב והוא שם לבדו במקרא:

כ **והוא שפחה.** אמרו המכחישים כי איננה יהודית והנכון על דרך הפשט שהיא הנזכרת בפרשת וכי ימכור איש את בתו לאמה והיא ישראלית והטעם שהוא יעדה שיקחנה אדוניה או בנו ואיננה מאורסה וזה טעם כי לא חפשה איננה חפשית עד שתהיה מאורסה כמשפט הבנות:

ומלת **נחרפת.** על דעת רבים יעודה ולפי דעתי שהמלה מגזרת חרפה בעבור היותה שפחה והיא בתולה ברשות אחר ואינה מאורשה:

והפדה. שם הפעל מהבנין שלא נקרא שם פועלו מהכבד הנוסף והטעם שלא פדאה אביה או אחד ממשפחתה קודם היותה בוגרת:

או חפשה. השורק מקום קמץ חטף כי האחד חופש והטעם שהיה המנהג לכתוב לה גט חופש אם מכרה האב עד זמן קצוץ והמעתיקים אמרו שחציה חפשית וחציה אמה והוא האמת:

בקרת תהיה. יש אומרים שפירושו כמו פילגש ואמרו כי כן בנות מלכים ביקרותיך ולא פרשו נכון כי ביקרותיך טעמו השפחות היקרות ונעלם היו״ד בעבור האות המשרת בחיר״ק והיה בחיר״ק בעבור התחברות שני שואי״ן נעים האחד תחת האות המשרת והשני תחת האות הראשון של השרש בלשון נקבות ואין כח בלשון להזכיר ככה וכן משפט כל הלשון ואין מלה זרה חוץ ממלת ורבים מישני אדמת עפר יקיצו על קריאת בן נפתלי. ויש אומרים בקורת מגזרת לא יבקר הכהן והטעם שיחפש הדבר והמעתיקים אמרו כי יש עליו מלקות ברצועה של בקר וזה אמת מדברי קבלה והמלה כדמות אסמכתא. וטעם להזכיר זאת הפרשה כי הוא עושק אדני השפחה על כן יביא איל אשם ועוד על דרך דרש שזאת השכיבה כמו כלאים חפשי עם שפחה:

כב **ונסלח לו.** אפרשנו עוד:

כג וטעם להזכיר ערלת הפרי. בעבור שהזכיר זרע השדה וזרע האשה שהיא כארץ הזכיר גם הנטוע וידוע כי הפרי הבא עד שלש שנים אין בו תועלת ומזיק כאשר יזיק לגוף כל דג שאין לו סנפיר וקשקשת ויזיק לנפש החכמה בשר כל עוף דורס והבהמות הטמאות והמשכיל יבין:

וטעם **וערלתם ערלתו.** שאותו הפרי הוא חשוב כערלה שהיא מזקת ולא תועיל כערלת שפה ואוזן וערלת בשר:

וטעם **וערלתם.** שיהיה נחשב בעיניכם כדבר ערלה גם יפה הוא מתורגם בארמית:

יהיה לכם ערלים פירוש וערלתם:

כד **קדש הלולים.** להלל השם והכהן יאכלנו:

כה וטעם **להוסיף לכם תבואתו.** דבק עם קדש הלולים ואם הוא רחוק וכן שלם ישלם ואם אין לו דבוק עם חמשה בקר ישלם תחת השור ורבים כמוהם:

וטעם **אני ה׳ אלהיכם.** שאוסיף ברכה בתבואה:

כו **לא תאכלו על הדם.** דבוק עם הכתוב למעלה כי הזהיר על עץ נטוע שלא יאכלו מפריו עד השנה החמישית גם כן כל בשר טהור לא יאכל עד שיזרוק דמו על מזבח השם אם היה קרוב אל מקום הקדש והעד הנאמן דברי שאול כי הארון היה עמו כי כן כתוב הנה אוכלים על הדם כאילו אוכלים זבחים לשעירים כאשר פירשתי שהיה כן מנהגם במצרים לזבוח בשם השדים כי אחר שלא נזרק הדם על המזבח לשם השם הנה הדבר ברור על כן דבק עמו

לא תנחשו כי במצרים היו אוכלים על הדם וזונים אחרי השדים ובארץ כנען מנחשים ומעוננים כי כן כתוב גם זה כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען. ומלת מנחש מנסה כמו נחשתי ויברכני ה׳ כי נחוש בצורות ובמקלות ובמעשים ובתנועות ובימים ושעות:

תעוננו. יש אומרים מלשון ענה שיחשוב בלבו דבר ויטה אזניו לשמוע מה יענה המדבר ולא אבה הדקדוק ויש אומרים מעונן לשון ועונתה לא יגרע והנכון בעיני מגזרת ענן כי ידוע כי יש מי שיעונן שיסתכל בעננים ובדמותם ובתנועתם ויתכן להיות תעוננו מפעלי הכפל כמו תסובבו כי מצאנו ועוננים כפלשתים כי יתכן היותו מבנין הכפול והעד ומעונן ומנחש:

כז וטעם להזכיר **לא תקפו פאת ראשכם.** כמעשה הגוים להיות מובדלים מהם ואחר ששער הראש והזקן לתפארת נברא אין ראוי להשחיתו ויש אומרים כי זה הפסוק דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שישחית פאת ראשו גם פאת זקן בעבור המת:

כח **ושרט.** גם הפאה בראש ובזקן ידועים מדברי קבלה:

ומלת **לנפש.** הגוף המת וכן מתורגם והוא האמת ולא נדגש הנו״ן להקל על הלשון:

וכתבת קעקע. יש אומרים שהוא דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שירשום גופו בצורה הידועה באש על המת ויש עוד היום רושמים בנערותם בפניהם להיות נכרים. ומלת **קעקע.** כפולה כמו רוקע הארץ וצאצאיה והוא מגזרת והוקע אותם ועל דעת המתרגם גם היא מלה זרה גם הוא הנכון:

כט וטעם להזכיר **אל תחלל את בתך.** בעבור שרט לנפש שלא תתגלה לעיני הכל כי קול שבאשה ערוה ואף כי שרט:

ולא תזנה הארץ. הטעם זנות אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא לי:

ל וטעם להזכיר **את שבתתי תשמרו.** בעבור המת שאין אבל בשבת:

וטעם **ומקדשי תיראו.** על הכהן הגדול שלא יהיה כשאר האבלים וכן אזהרה על כל אנשי המקדש:

וטעם **אני ה׳.** שאם לא ייראו ממקדשו ויתנו לו כבוד יענישם:

לא וטעם להזכיר האובות וידעונים. בעבור המת וכן כתוב בישעיה בעד החיים אל המתים. **האבת.** מגזרת וכאובות חדשים כי הם עיקר זאת האומנות:

והידעונים. מגזרת דעת שיבקשו לדעת העתידות וריקי מוח אמרו לולי שהאובות אמת גם כן דרך הכשוף לא אסרם הכתוב ואני אומר הפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר והעד האלילים הפסילים ולולי שאין רצוני להאריך הייתי מבאר דבר בעלת אוב בראיות גמורות:

וטעם **אל תפנו.** ליודע האומנות:

וטעם **אל תבקשו.** לשאול כשאול:

וטעם **אני ה׳ אלהיכם.** שלא תבקשו כי אם השם לבדו והנה הזכיר לטמאה כי נפש הפונה והמבקש טמאה היא כי איננה דבקה בשם:

לב וטעם להזכיר **מפני שיבה תקום.** בעבור המת כי הזקן קרוב למיתה כי גופו כמת נחשב והנה טעמו כל זקן וכל איש שיבה:

וטעם **ויראת מאלהיך.** שיענישך בימי הזקנה:

לג **וכי יגור אתך גר.** הזכירו אחר הזקן והטעם כאשר הזהרתיך לכבד הזקן הישראלי בעבור שאין לו כח כך אזהירך על הגר שכחך גדול מכחו או בעבור שאין לו כח שהוא בארצך ברשותך:

לד **ואהבת לו.** מפורש:

לה וטעם **לא תעשו עול.** בעבור הגר כטעם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו וכן במדה שלא תעשה מרמה במדת האמות גם האמות משתנות ויתכן להיות פירוש כמשפט הידוע בארץ:

לו **מאזני צדק אבני צדק.** פירוש במשקל:

איפת צדק. ביבש:

והין צדק. בלח פירוש במשורה:

וטעם **אני ה׳ אלהיכם אשר הוצאתי אתכם.** בעבור שהזכיר כי גרים הייתם בארץ מצרים על כן אתם חייבין לשמור חקותי ומשפטי בלבבכם ועשיתם אותם:

לז וטעם **אני ה׳.** שתרדפו אחרי החקות ששמתי בכם כי כלם צדק:

פרק כ

א וטעם **וידבר ה׳ אל משה לאמר.** בעבור כי אלה המצות חיוב על כל ישראל ואין גר עמם על כן כתוב בתחלה אל כל עדת ישראל ועתה יחל להזכיר עונש הזנות על כל מי שהוא דר בא״י אזרח או גר תושב והחל מהקשה שבכלם והוא אשר יתן מזרעו למולך והטעם לשכב עם עובדת עבודת כוכבים:

ב וטעם **עם הארץ.** ארץ שהוא דר בה אזרח או גר וזה בפרהסיא:

ג **ואני אתן את פני באיש ההוא.** אם היה בסתר ויש אומרים כי טעמו להכרית זרעו:

למען טמא את מקדשי. שהוא בתוך ארץ ישראל:

ולחלל את שם קדשי. שישמעו הגוים:

והיה נראה לנו כי טעם באבן שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ודברי הקבלה נכונים והם אמת. ויאמר רבי יונה המדקדק הספרדי נ״ע כי פירוש ובמשפחתו הדומה אליו ומי הביאנו בצרה הזאת רק פירוש כמשמעו כי עם הארץ יעלימו עיניהם בעבור שהם ממשפחתו:

ה וטעם **ואת כל הזונים אחריו.** שאם לא יומת יזנו אחרים:

ו **והנפש אשר תפנה אל האבת.** טעמו כאשר אכרית הנותן מזרעו למולך בסתר או בגלוי אם לא ימיתוהו עם הארץ כן אכרית הזונה מאחרי לפנות אל האובות ומצאנו נפשים גם כל נפש ארבעה עשר וכן והכרתי אותו:

ז **והתקדשתם כי אני ה׳ אלהיכם.** קדש ונתתי לכם חקת לשמרם כדי לקדשכם וכבר הזכיר זה הכתוב והטעם להכניס את הגרים התושבים עם ישראל שהם חייבים להיותם קדושים בעבור שידורו בארץ קדושה:

ט והחל להזכיר עונש הכתובים בתחלת הפרשה מהאב כאשר החל איש אמו ואביו תיראו. וטעם להזכיר האב קודם האם בעבור כבודו ואיננו כמו איש אמו ואביו תיראו כי לא יומת אם לא היה בר מצוה:

אשר יקלל את אביו. מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ואשר יקלל את אמו. וטעם **אביו ואמו קלל.** כאומר תועבה גדולה עשה:

דמיו בו. כמו דמו בראשו והנסקלים גם הנחנקים דמיהם בם וכלל אומר בכל המיתות כי צריכים אנחנו למסורת אבותינו כי לא נוכל להוציאם להמיתם מהכתוב גם כן לא נכתב בן כמה שנים יהיה בר מצוה

י ואחר כן הזכיר ואיש אשר ינאף את אשת איש כי אסורה היתה: וטעם **אשר ינאף את אשת רעהו.** כמו אביו ואמו קלל כי עשה דבר רע:

והנואפת. אם היתה אנוסה לא תקרא בשם הזה:

יא **ערות אביו גלה.** דבר גדול עשה:

יב **כלתו.** אשת בנו:

תבל. פירשתיו:

יג **תועבה עשו.** אם הנשכב איננו אנוס:

יד **ואיש אשר יקח את אשה וגו׳ זמה הוא.** כטעם זנות במחשבה:

ואתהן. זאת או זאת אם היתה האם אשתו תשרף הבת וכן הפך הדבר:

טו **ואת הבהמה תהרוגו.** שלא תחטיא אחר ויש אומרים להסתיר הקלון:

טז **לרבעה.** שם הפעל ואם הוא בחיר״ק כמו בשברי לכם כי משקלי שמות הפועלים הם משתנים:

יז **ואיש אשר יקח את אחותו.** במקום שאינם יודעים בו ואח״כ נודע הדבר:

וטעם **וראה את ערותה.** או ראה כמו אביו ואמו קלל וראה כמו גלה:

וטעם **והיא תראה את ערותו.** שהסכימו שניהם על זה:

חסד הוא. מגזרת פן יחסדך שומע וטעמו תוספת בזנות:

ערות אחתו גלה. באונס:

עונו ישא. לבדו. וטעם להזכיר אלה הדברים באחות בעבור שגדלו יחד והם נערים משחקים וכל עת יתייחד עמה ולא הזכיר הכתוב עונש בת הבן או בת הבת כי סמך על תורה שבעל פה גם יתכן שלא הזכירם בעבור חוסר תאות האב כי הוא בא בימים הזמן שתהיה לו בת בוגרת ועל כן לא הזכיר הכתוב אם האב ואם האם כי הן זקנות:

יח **דוה.** היא חולה בעבור הדם:

וטעם **מקרה הערה.** שעשה תועבה גדולה:

וטעם **והיא גלתה.** ברצונה כי אם היא אנוסה לבדו יכרת:

יט **וערות אחות אמך.** טעמו כבר הזהרתי לא תגלה והנה המגלה את הערוה הערה שארו:

עונם ישאו. אם הדבר ברצונם לא הזכיר עונש אחות האב גם לא הזכיר כלל עונש שתי אחיות והמשכיל יבין גם דברי הקבלה אמת:

כ **את דדתו.** היא אשת דודו:

ערירים ימותו. אמרו הצדוקים שהוא כמו ערומים ופירוש ימותו כמו יומתו ולא אמרו אמת והנכון שהוא כדברי המתרגם ארמית וכבר פירשתי כתבו את האיש הזה ערירי כי הוא כמו הולך ערירי:

כא ואמר על אשת אח **נדה** והטעם ראוי שירחק ממנה וכן אמרו אחיכ׳ שונאיכם מנדיכם והנה אין בעריות זכר נדה כי אם באשת אח והנדה אסורה גם תבוא עת להיות מותרת גם כן יתכן באשת האח כאשר אפרש בפרשת כי ישבו אחים יחדו ואשר אמרו כאשר היא אחות האב אסורה כן אסור לאשה שתנשא לדודה לא זה הדרך כי העריות הזכרים הם המכריחים ואין מי יכריחם ואם בדרך שקול דעתם החסרה יראה לנו למה לא נקבל עדות שתים נשים ואם על הערכים תהיינה ארבעת נשים כמו שני עדים על כן אנחנו צריכים לקבלה:

כב **ושמרתם את כל חקתי.** שלא לעבור על אלה העריות:

ואת כל משפטי. משפטי העונש:

וטעם **ולא תקיא הארץ.** אפרש בפרשת וילך:

כג **ואקץ בם.** דרך משל כמו ותקצר נפשו:

כד וטעם **ארץ זבת חלב.** שאין כמוה:

אשר הבדלתי אתכם מן העמים. באלה החקים ועוד שתבדילו בין הבהמה:

כה וטעם **הטהרה.** העשרה הנזכרים וכל האחרים טמאים:

וטעם **העוף הטמא.** הנזכר וכל האחרים טהורים:

וטעם **לטמא.** שתדעו שהוא טמא במחשבה ובדבור וכן תשקצו מן העוף על כן גר תושב לא יאכל טמא בארץ טהורה כי על זה התנאי ידור בתוכנו:

כו ואם תשמרו כל אשר צויתי אתכם אז תהיו קדושים כי חייבים אתם ללכת אחרי כי קדוש אני:

כז וטעם **ואיש או אשה.** בעבור שאמר על האובות לטמאה בהם אמר היו קדושים והמיתו אשר יטמא נפשו באוב ובידעוני כי עד כה לא הזכיר עונש פונה אל אוב בפרהסיא. וטעם להזכיר האשה כי זאת האומנות ביד הנשים יותר וכן מכשפה לא תחיה:

פרק כא

א **אמר אל הכהנים.** אחר שהזהיר ישראל ובני אהרן בכללם להיותם קדושים הזהיר בני אהרן שהם חייבים להשמר מדברים אחרים בעבור שהם משרתי השם ויתכן להיות פירוש אמור אל הכהנים כל הפרשה הנזכרת כי התורה בידם:

ואמרת אליהם. טעמי המצות שהם חייבים לשמרם לבדם:

לנפש. הוא המת:

מלת **יטמא.** מבנין התפעל ודגשות הטי״ת להתבלע התי״ו:

וטעם **בעמיו.** בכל ישראל שהם עמיו:

ב **כי אם לשארו הקרוב אליו.** היה נראה לנו כי פירושו כמו איש איש אל כל שאר בשרו שם כלל ואחר כן פרט לאמו ולאביו:

וטעם **בעל בעמיו.** שלא יטמא הבעל באשתו וכאשר ראינו שהעתיקו רבותינו כי יטמא לאשתו ושמו לשארו כדרך אסמכתא כאשר פירשתי במלת לעם נכרי ואמרו כי פירוש בעל גדול שהעם ברשותו כמו בעליו אין עמו בטל הפירוש הראשון. וטעם להזכיר אמו קודם האב כי הזכר חי יותר מהנקבה ברוב:

ג **הקרובה אליו.** להיותה אחותו מאב ואם והנה לא יטמא בעל בעמיו בכהנים או בישראלים חוץ מהנזכרים:

ד **להחלו.** דגשות הלמ״ד להתבלע אחר והוא שם הפעל מבנין נפעל:

ה **לא יקרחה קרחה בראשם.** על המת:

ופאת זקנם. על המת כמנהג מקומות בארץ כשדים והנה התברר פירוש את פאת זקנך:

וטעם **שרטת.** אפילו אחת וכבר נזהרו ישראל על אלה. וטעם הזהירם כי ראש מוקרח וזקן מגולח ובשר שרוט לא ישמש לפני השם:

ו **ולא יחללו שם אלהיהם.** פירוש כי את אשי ה׳:

ז **אשה זונה.** לא מצאנו על דרך הפשט בכל המקרא זונה כי אם כמשמעה גם כן ויתנו את הילד בזונה כאשר פירשתיו:

וחללה. שאינה מפורסמת כזונה ולפי הפשט היה נראה מדברי יחזקאל כי אלמנות כהן מותרות לכהנים לכן דברי הקבלה הוא הנכון:

ח **וקדשתו.** במחשבה ובדבור:

לחם אלהיך. מאכל שהוא קרב לשם:

אני ה׳ מקדשכם. כלכם:

ט **כי תחל.** לדעת רבים מגזרת תחלה ולפי דעתי מלשון חלול רק הוא מהבנין הכבד הנוסף כמו לא יחל דברו ועל שני הפירושים המלה היא מפעלי הכפל רק היא זרה ויתכן שתהיה זרה החל גם תחל שלא יתערבו עם טעם תחלה בעבור היות התי״ו קמוץ בקמץ קטן וכן לבלתי החל:

ובת כהן. אם חללה עצמה בזנות בעבור שחללה כבוד אביה:

באש תשרף. בעולה. או ארוסה:

י **את הבגדים.** והם בגדי קדש:

את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרם. מזה הכתוב נלמוד מה שהעתיקו חז״ל במשפט האבלות:

יא **ועל כל נפשות מת לא יבא.** גוף מת והגוף חסר כי מת שם התאר וכן ועשיר יענה עזות ומאכלו בריאה תחסר שה:

וטעם **לא יבא.** באהל או בבית ששם המת:

וטעם **לאביו ולאמו.** שהיא מצוה עליו לכבדם בחייהם ובמותם ואף כי לאחיו ולבנו:

יב **ומן המקדש לא יצא.** אמרו המעתיקים אחר המת והוא הנכון ויש אומרים בשבעת ימי המלואים וזה לא יתכן כי כבר באר ומלא את ידו גם כן יתכן שלא יצא מן המקדש כי אם לדבר מצוה:

יג **בבתוליה.** יש שמות בלשון הקדש לא יפרדו לעולם כמו נעורים וזקונים ועלומים ובתולים ויש שמות בלשון הקדש שלא יתחברו נטף ושכם וזהב וברזל:

יד **אלמנה וגרושה.** כלל מכהן או מישראל:

וחללה זנה. חסר וי״ו הדבק כמו שמש ירח עמד זבולה:

וטעם להוסיף **כי אם בתולה.** להזכיר עמיו כי הבתולה השבויה והמתייהדת אסורה לו:

טו **ולא יחלל זרעו.** פירוש אלמנה וגרושה בסתר כי את כל אלה לא יקח בגלוי ואחר שהזכיר קדושת הכהנים החל להזכיר המומין:

יז **לחם אלהיו.** הוא קרבן המזבח ואלה הכהנים הדיוטים על כן אמר כל מי שהוא מזרע אהרן הכהן:

יח **חרום.** הפך שרוע והנה חרום מגזרת חרם:

שרוע. מגזרת מהשתרע:

כ **או גבן.** קרוב מגזרת הרים גבנונים והנו״ן שרש והוא שם התאר:

כן **דק** והוא כמשמעו להיות דק קצר קומה:

תבלול בעינו. יש אומרים מגזרת תבל עשו השחתה ויש אומרים מגזרת בלולה בשמן והתי״ו על שני הפירושים נוסף:

גם **גרב** בעין על דעת רבים כן:

ילפת. כטעם דבק מגזרת וילפת שמשון ויש אומרים עוות מגזרת ויחרד האיש וילפת והיו״ד נוסף כיו״ד יצהר:

מרוח. שם התאר מגזרת רוח:

אשך. הביצה ואחר שפרט אמר כלל כל איש אשר בו מום:

כא **וטעם מום בו.** כמו אביו ואמו קלל:

כב **לחם אלהיו.** לחם הפנים והאשם והחטאת שהם קדשי הקדשים כנגד השלמים כי גם השלמים קדש:

ומן הקדשים. המעשר והבכור:

כג **אך אל הפרכת לא יבא.** להיותו כהן גדול גם אל המזבח לא יקרב:

כד וטעם **ואל כל בני ישראל.** שלא יזבח להם שלמים בעלי מום לולי הקבלה ובעבור שהזכיר כי בעל מום יאכל קדש הזהיר שיהיה האוכל טהור:

פרק כב

ב **וינזרו.** כמו והזרתם והוא מבנין נפעל והטעם ירחקו ויבדלו מגזרת נזיר:

ולא יחללו. מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא יחללו אתם שם קדשי ולא יחללו אשר הם מקדישים לי:

וטעם **אני ה׳.** קדוש:

ג וטעם **מלפני אני ה׳** כי אחר שיכרת מלפני השם לא יעמוד כאשר פירשתי בסוד השם:

ד **עד אשר יטהר.** ימי טהרתו:

ה **אשר יטמא לו.** בשבילו כמו אמרי לי אחי הוא כל אלה הנזכרים יטמאו עד הערב:

ז **ובא השמש וטהר.** ידוע כי וטהר שב אל הטמא כמו וכפר עליה הכהן וטהרה כי אין בפסוק זכר יום רק חז״ל העתיקו אפילו שיבא השמש לא יאכל עד סור האור ושמו זה הפסוק לאסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי על כן אמרו טהר יומא:

כי לחמו. מאכלו וכבר פירשתיו:

ח וריקי מוח יפרשו הפסוק שהוא בספר יחזקאל והוא כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים כל מה שנבלוהו וטרפוהו עופות או בהמות וזה הבל כי הנה בתורה כתוב **כל נבלה וטרפה לא יאכל** והטעם שאם יאכל לא ישמש:

ט **ושמרו את משמרתי.** רמז למקדש על כן ולא ישאו עליו חטא ומתו בו:

י **וכל זר.** שאינו מזרע אהרן:

יא **הם יאכלו בלחמו.** זכרים ונקבות:

יב **בתרומת הקדשים.** השוק והחזה:

יג **מלחם אביה תאכל.** כמו בראשונה:

וכל זר לא יאכל בו. על בן אם יש לה ובעבורו לא תאכל היא:

יד **ונתן לכהן את הקדש.** טעמו עם הקדש או תהיה מלת ונתן לכהן מושכת עצמה ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמשיתו עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי שאין צורך בעבור מלת עליו:

טז **והשיאו אותם.** פעל יוצא לשנים פעולים והטעם שיזהירום ויורום עד שלא ישגו:

יח ואחרי שהזכיר קדשי בני ישראל הזהיר שלא יביאו הקדשים מבעלי המומין:

וטעם **ומן הגר.** כי משפט אחד לנודר ולמתנדב לישראל ולגר כי כן כתוב וחכמים הפרישו בין נדר ובין נדבה וכל נדר נדבה ואין כל נדבה נדר וכל קרבן שיעלה כלו על המזבח ראוי להיותו בלא מום::

כא **לפלא.** לפרש:

כב **עורת.** שם התאר לעין:

וי״א כי **שבור** ביד וחרוץ ברגל וחרוץ מגזרת כן משפטך אתה חרצת כמו גזור:

יבלת. כמו תבלול וכללו של דבר אנחנו נסמוך על הקבלה ולא נשען על דעתנו החסרה:

לא תקריבו אלה לה׳. לפלא נדר ולא יקח מאלה האמורים:

כג **שרוע.** כראשון: **וקלוט** הפכו והוא מגזרת עיר מקלט:

כד **ומעוך.** מגזרת מעכו שדיהן:

וכתות. מגזרת ואכות אותו טחון ושניהם בביצים:

ונתוק. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעור׳:

ובארצכם לא תעשו. לשנות מעשה השם:

כה **ומיד בן נכר.** שלא יחשוב בלבו הואיל והוא קרבן בן נכר לא אחוש להקריבו:

משחתם. המ״ם נוסף והתי״ו שרש מגזרת השחתה ומ״ם להיות להם משחתם שרש והתי״ו נוסף:

ירצו. מבנין נפעל ואחר שהזכיר לא ירצו הזכיר כי כל קרבן שיקרב קודם יום השמיני גם הוא לא ירצה:

כו **שור או כשב או עז.** נקראים על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט. יומת המת כי יפול הנופל או הטעם זכר המין:

וטעם **ומיום השמיני.** כמו הנמול עד המרובע:

והלאה. אחריו והעד חץ יהונתן:

כח **ושור או שה.** פירשתיו והמצוה על זכר ונקבה:

כט וטעם **וכי תזבחו זבח תודה.** שיאכל ביום אחד בעבור שהזכיר שור או שה שלא ישחט ביום אחד והוסיף על הפרשה הכתוב בצו את אהרן מלת לרצונכם:

ל וטעם **אני ה׳.** להיות התודה שלימה:

לא **ושמרתם מצותי.** בלב:

ועשיתם אתם אני ה׳. שאחקור מה שיש בלב ואראה כל העשוי:

לב וטעם **ולא תחללו את שם קדשי.** עם בני אהרן ידבר כי הפרשה דבקה והם המצווים שלא ישחטו להם או לישראל אם ובן ביום אחד גם יתכן שמצוה וכי תזבחו זבח תודה לכהנים והעד שהחל בפרשה אחר כן דבר אל בני ישראל ועד שני ונקדשתי בתוך בני ישראל:

לג **המוציא אתכם** ובסוף אני ה׳ שהוא הדבור הראשון והוא עיקר כל המצות ואחר שהזכיר קדשי בני ישראל הזכיר הימים שיקריבו בהם העולות והחל מהשבת:

פרק כג

ב וטעם **אלה הם מועדי.** בעבור היות שבתות רבות בשנה:

ג **בכל מושבותיכם.** בארצכם וחוץ מארצכם בבית ובדרך:

וטעם **שבת הוא לה'.** פירשתיו:

ד ואחר כן הזכיר המועדים ואמר בשבת אלה הם מועדי ובמועדים אמר במועדם והטעם באיזה יום שיהיה מהשבוע והנה אני נותן לך כלל בדברי המועדים כי בזמן שבית המקדש קיים היו המועדים נמסרים לבית דין הלא תראה כי אמר על פסח חזקיהו ויועץ המלך ואחר שקבע ראש חודש ניסן עבר השנה ובזה תפשוהו חכמינו ז"ל כי היה ראוי שלא יעבר ניסן בניסן והמעתיקים אמרו כי בית דין היה מסתכל בדברים רבים בקביעות השנה ואמרו על רבי עקיבא שקבע שתי שנים מעוברות שנה אחר שנה לפי צורך השעה ואין בכל המקרא ראיה איך היו ישראל קובעים החדשים והמועדים ומה שאמר הגאון כי על חשבון העיבור היו נסמכים איננו אמת כי במשנה גם בתלמוד ראיות שהיה פסח בבד"ו גם שני מעשיות שם ועבור השנים קרוב מתוספת שנת החמה על הלבנה ואיננו על דרך הקדמונים ותחלת החשבון וי"ד פי' שים עם לבהר"ד ד"ח תתע"ו יבא המולד וי"ד כי שנה נוספה להחל מחשבון בהר"ד בעבור חמשה הימים שהיו קודם בריאת האדם ויום בשנה חשוב שנה וזה לא יזיק על כן לא תוכל לקחת תוספת שנה נוספה כי לא היתה והנה העבור אחר שנה וחצי שנה והעבור בנוי על המהלך התיכון על כן אמרו פעמים שבא בארוכה ובקצרה ואין הקביעות רודף אחר ראית הלבנה בירושלים או בקצה מזרח או במערב כלל והעד מקום המחברת התיכונה כי הנה היא על ירושלים ועוד שראינו פעמים רבות הלבנה בחדש ניסן בליל שני וכן היתה נראית בכל העולם וקביעות החדש היה ליל שלישי וכן אירע לשלשה חדשים קודם ניסן וזה נתקן בשנת גטר"ד בעבור הדחיה גם פעמים היה הקביעות בתשרי יום חמישי ולא נראית הלבנה בליל שבת והיה האויר זך וזה יקרה בכל שנה שהמולד קרוב מחצי היום והיתה הלבנה בחצי גלגל הגבוה גם אין הקביעות בנוי על עת התחברות המאורות אפילו במהלך האמצעי כי הנה בטור"ד גם גטר"ד יוכיחו ולולי שלא אאריך הייתי מפרש סוד העיבור וסוד ההלכה החמורה שהוא נולד קודם חצות והכלל שחז"ל העתיקו לנו שנסמוך על העיבור בגלות וכן קבלנו מפי נביאים ולא נוכל לעשות דבר אחר טוב ממנו וזה ששמו ב' ימים בגלות והוא על דבר ספק והמתענים יום הכפורים שני ימים מה יועילם בעבור הדחיות כי בשנת גטר"ד אם על המולד היה ראוי שיתענה בשמונה לקביעתנו וכי למה נעוות אנחנו חשבון שנתנו בעבור שנה אחרת וכן יקרה להם עם הראיה:

ה **בין הערבים.** פירשתיו:

ח **אשה לה'.** בפרשת פינחס:

י וטעם להזכיר **כי תבאו אל הארץ.** בעבור שישמרו כל השבתות במדבר ופסח בהר סיני כי זו הפרשה סמוכה להקמת המשכן:

וטעם **דבר אל בני ישראל.** שיתחברו ואחר כן ואמרת אליהם:

יא **ממחרת השבת.** אמרו חז"ל ממחרת יום טוב והמכחישים אמרו שהוא כמשמעו והמאמינים הביאו ראיות משנת השמטה והיובל והצום הגדול ויום תרועה שכתוב בו שבתון וכן שבתון נאמר בא' של סוכות ובשמיני ואמרו כי שבע שבתות שבועות וכמוהו באי השבת עם יוצאי השבת והם שנים פירושים בפסוק אחד והנה שלשים עיירים וראייתם תמימות וחכם ברומי הביא ראיה ממחרת הפסח מצות וקלוי ולא ידע כי בנפשו הוא כי הפסח ביום ארבעה עשר וממחרתו יום חמשה עשר וכן כתוב ויסעו מרעמסס בחדש הראשון ולאכול קלי אסור עד עבור תנופת העומר והגאון אמר ששני פסחים הם פסח ה' ופסח ישראל ופסח ה' בליל חמשה עשר והנה ממחרת הפסח ביהושע יום ט"ז ויהיה פירוש ממחרת הפסח הכתוב בתורה ממחרת זבח הפסח ולא אמר כלום כי לא נקרא החג פסח רק בעבור שפסח השם על הבתים וממחרתו הוא לבקר יום ט"ו וכן כתוב כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת. ועוד אמר הגאון שמצות וקלוי היה מהישן וזה איננו רחוק כי הכתוב אמר על תנופת העומר שתהיה מהחל חרמש בקמה ואם תנופת העומר היתה יום חמשה עשר מתי קצרו ועשו מצות ועוד כי אין קציר כי הוא ראשית קציר שעורים גם יש כדמות ראיה על פירושו שאמר מעבור הארץ ויתכן שזה השם נקרא על התבואה שיש להשנה שעברה. וטעם מעבור הארץ ארץ סיחון ועוג והעד שאמר אחר כן מתבואת ארץ כנען ועוד כי קלוי איננו כמו קלי והכתוב אמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ואין פסוק קלוי באש טענה כי הוא תאר המעשה כי אביב קלוי באש יקרא קלוי ועוד יש להשיב מאין נדע כי הניף הכהן בעבר הירדן תנופת העומר כי הכתוב אמר אשר אני נותן לכם ועוד לא נתנה להם ולא בא הכתוב להזכיר מצות וקלוי רק בעבור ששבת המן וכן טעם כל הפסוק ועוד אמר הגאון אם השבת כמשמעו מאיזה שבת נחל לספור וישועה השיב כי שמנה עשר ימים הם שיש בהם קרבן ונקראו מועדים מלבד השבתות ואחר שיש קרבן ביום תנופת העומר לאות ולעד כי התנופה באחד מימות מועד האביב והנה שכח קרבנות ראשי

חדשים שלא נזכרו ועוד כי הכתוב אמר כאלה תעשו ליום שבעת ימים והיה ראוי שיאמר מלבד תנופת העומר גם זאת איננה טענה עלינו כי אנחנו נסמוך במצות על הקבלה והנה ביום שבועות לא הזכיר בפרשת פנחס מלבד כבשי השלמים ולמעלה פר בן בקר אחד ואילים שנים ובפנחס פרים שנים ואיל אחד גם יוכל המאמין להשיב כי בדרך נבואה ידע היו׳ שיהיה בו תנופת העומר שיום השבת יהיה הקכיעות והעד מערך הלחם שהיה בשבת והזכיר הכתוב איך יחשבו בשנה הראשונה ואז הקריבו שלמים והעולה הנזכרת ואחר כן הנזכר׳ בפנחס ואחר כך אמר בשבועותיכם שבעה שבועות ולא אמר שבתות ואין ראיה כי תחלת השבוע יום ראשון וטמאה שבועים יוכיח והנה ארמוז לך סוד אחד שכל המועדים תלוים ביום ידוע מהחדש ולא נאמר בחג השבועות (מספר) (ס״א יום מועד) בעבור הספירה שהיא מצוה וחז״ל העתיקו כי בחג שבועות היה מתן תורה ועליו נאמר כי חג ה׳ לנו:

יש אומרים כי כל **לרצונכם** פירושו להיות לכם לרצון בעבור והניף את העומר לפני ה׳ לרצונכם וטעמו שתניפו ברצונכם והטעם שתתנו כבש בן שנתו כדי שתהיו נרצים:

יב והמכחישים אמרו כי בן שנה איננו כבן שנתו כי בן שנתו עוד אין לו שנה ובן שנה שיש לו שנה תמימה והנה לא קראו בחנוכת המזבח כבש אחד בן שנתו לעולה ובפרשה אחרונה כבשים בני שנה שנים עשר:

יד **ולחם.** מחדש והעד כי הפסח יאכלו על מצות ומרורים:

טו לולי הקבלה היה נראה כי ספירת הימים כשנות היובל והמכחישים אמרו כי טעם תמימות שלא תעלה במספר השבת הראשונה שיחל ממחרת׳:

טז **תספרו חמשים יום.** כי כן מספר התורה וכן וביום השמיני בכל מקום:

יז מלת **תביאו.** זרה בעבור דגשות האל״ף כי לא נדע לו טעם:

ממושבתיכם. צריכים אנו לקבלה מאיזה מקום יוקח ומתי יבוקש:

לחם תנופה. לכהן עם כבשי הלשמים:

יח ויתכן ששנה הכתוב בשנה הראשונה בעבור שהיא תחלת ההתחלה ויש אומרים כי יקרב פר ואילים שנים או שני פרים ואיל אחד כרצון הכהן ועוד לא ראינו מצוה כזאת ובפנחס אפרש האמת:

יט ואחר ששחיטת השלמים ביום חג שבועות והוא יום מקרא קדש הנה מותר לשחוט בכל מועדים הפך דברי הצדוקים:

כב וטעם להזכיר **ובקצרכם את קציר ארצכם.** פעם שנית בעבור כי חג שבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם:

כג וטעם להזכיר **וידבר ה׳** עם יום התרועה בעבור היותו מועד בפני עצמו כי חג שבועות תלוי מיום תנופת העומר וכן הזכיר עם הצום גדול ועם חג הסוכות:

כד **בחדש השביעי.** כי תחלת החשבון מניסן כי בו יצאנו ממצרים ועוד כי אביב השעורים תחלה ואחר כן בכורי קציר חטים ואחר כך באספך את מעשיך ואלה המועדים תלוים להיותם בימים הנזכרים:

ואחר שאמר לתקוע בחצוצרות בכל חדש הנה **זכרון תרועה** גם יום תרועה מצוה לתקוע בשופר וכן ביום הכפורים ואני הנה ארמוז לך סודות ושים לבך אולי תבינם אמרו המעתיקים שיום ראש השנה יום הדין וטעם התרועה זכר למלכיות השם ואחר שהעיקר כל ר״ח היה ראש חדש ניסן נכבד כי בו הוקם המשכן ובעתיד אמר יחזקאל בראשון באחד לחדש וכן תעשה בשבעה בעבור המרובע והנה חמשה עשר לנכח ויום שביעי גם מרובע ופסח שני יתחלפו הגדול והקטן על כן יום ראש השנה גדול מכולם אף על פי שהוא יום דין אסור להתענות בו ועזרא יוכיח ויום הכפורים הקטן במחברת והנה סכות כחג פסח רק שמיני ואין שביעי ומזה יתברר לך הסוד וסוד השבת:

כז וטעם **אך בעשור.** בעבור שיום מקרא קדש יום שמחה וכן כתוב בספר עזרא לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים:

ועניתם. פירשתיו:

כח **לכפר עליכם.** פירוש כי יום כפורים עליכם לבדכם:

כט **כי כל הנפש אשר לא תעונה.** זה מהבנין שלא נקרא שם פועלו וזה אות כי מי שנדע שאינו שומר זו המצוה כאשר נשמרנו נכריחנו להתענות וטעם שלא יעשו מלאכה. שלא תהיינה הנפשות מתעסקות חוץ מבקשת כפור העונות:

ל **והאבדתי.** יש הפרש בינו ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש:

לא וטעם **כל מלאכה לא תעשו.** פעם אחרת להוסיף חקת עולם לדורותיכם:

לב **תשבתו שבתכם.** זה יום השבת לא יקרא שבת ישראל כי אם שבת ה׳:

לו **שבעת ימים תקריבו אשה.** ואם איננו שוה כאשה חג הפסח:

עצרת הוא. יש אומרים שטעמו קהלה כטעם עצרת בוגדים והטעם התחברות כל ישראל לשלש רגלים ולא דברו נכונה כי הנה כתוב בפסח וביום השביעי עצרת וכתיב ופנית בבקר והלכת לאהליך והקרוב שהוא כמו נעצר לפני ה׳ שיהיה בטל מכל עסקי העולם ופירוש עצרת הוא כל מלאכת עבודה לא תעשו וכן כתוב בעצרת מועד הפסח:

לז **אלה מועדי ה׳.** שאתם חייבים להקריב בהם אשה ופירוש כי בכולם יש בהם עולה ומנחה זבח ונסכים כי עד עתה לא הזכיר רק אשה לבדו ויתכן להיותו עולה לבדה או מנחה לבדה:

לח **מתנותיכם.** בג׳ רגלים ונדרי הצבור והיחיד ונדבותיהם:

לט וטעם **אך.** בעבור שהזכיר בפרשה שהיא קודם זאת ענוי הנפש אסר להתענות בחג הסכות כי בו כתובות ושמחת ושמחתם והיית אך שמח:

באספכם את תבואת הארץ. שדות וכרמים:

תחגו. מפעלי הכפל וטעם על הזבחים:

ביום הראשון שבתון. שם ויחסר יהיה לכם ואילו הי׳ שם התאר היה ה״א תחת בי״ת:

מ **ולקחתם לכם.** אנחנו נאמין בדברי המעתיקים כי לא יכחישו הכתוב אף על פי שמצאנו ויקחו להם איש שה לבית אבות. גם הם העתיקו כי פרי עץ הדר הוא אתרוג ובאמת כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו בדרך אסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי והצדוקים אמרו כי מאלה תעשו סוכות והביאו ראיה מספר עזרא ואלה עורי לב הלא יראו כי אין בספר עזרא ערבי נחל ולא פרי עץ כלל רק עלי חמשה מינים ואין זכר לעלי הדס ועלי עץ עבות טענה על קדמונינו וכן מין הדס אין אילנו גבוה והנה הם שני מינים גבוה ונמוך והגולה מארץ קדר לארץ אדום אם יש לו עינים ידע סוד המצוה זאת:

מג **כי בסכות.** שהיו עושים אחר שעברו ים סוף סוכות ואף כי במדבר סיני שעמדו שם קרוב משנה וכן מנהג כל המחנות והנה גם זה המועד זכר ליציאת מצרים ואם ישאל שואל למה בתשרי זאת המצוה יש להשיב כי ענן ה׳ היה על המחנה יומם והשמש לא יכם ומימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור:

מד **אל בני ישראל.** ולא כל בני ישראל כי לא יוכל לדבר עם כולם וכן כתוב דבר אל בני ישראל ואין טענה מפסוק אל כל עדת בני ישראל כי כל ישראל לא יקרא עדה:

פרק כד

ב וטעם להזכיר פרשת **שמן זית זך** בעבור שהזכיר אשה כל מועד והוא צריך להזכיר הלחם והמנורה כנגד השלחן:

ד והוסיף בפרשה הזאת **על המנורה הטהורה** היא הידועה (עטו) [צ״ל זהב] כלה מעשה בצלאל ולא אחרת ואשר עשוה מברזל בשעת הצורך על פי הנביאים עשוה:

ה **ולקחת סלת.** בצווי וכך ואפית אותה ובאה זו המלה מלרע והיא זרה:

ו **ב׳ מערכות.** במספר השבטים כסוד האפוד והחשן או שני עשרונים כמספר המערכות:

על השלחן הטהור. כנגד שלחנות אחרים שיש שם והוא לבדו מצופה זהב וזרו זהב:

ז והלבונה שהיתה עם הלחם הוא אשה לה׳ והלחם לכהן ויתכן שהזכיר זאת הפרשה בעבור שיש חיוב על ישראל לתת עולות המועד ושמן ולחם תמיד:

ט **לאהרן ולבניו.** כל בני ביתו:

י **ויצא בן אשה ישראלית.** מאהלו כמו יצאו נצבים פתח אהליהם:

בן איש מצרי. מתיהד:

ואיש הישראלי. כמו לאיש העשיר את יום השביעי ולא נדע למה נסמכה זאת הפרשה אולי דבר המקלל דברים אשר לא כן בעבור הלחם והשמן והקרבנות:

יא **ויקב.** יש אומרים שפירושו ויפרש כמו אשר פי ה׳ יקבנו אשר נקבו בשמות ויש אומרים שהוא כמו מה אקוב והראשון קרוב לפי דעתי:

יב **במשמר.** במקום ידוע במחנה:

יד **וסמכו כל השומעים.** בעבור כי על פי עדותם יסקל:

טז **כל העדה.** הם גדולי הארץ שהם גדולי ישראל ויש אומרים כי יקלל אלהיו בסתר והנכון שמלת אלהים שם התאר והמלאכים יקראו אלהים וכן הדיינים ומי יוכל לדעת מה יש בלב המקלל אך אם יפרש השם הנכבד שאינו שם התאר ולא יתערב עם שם כי הוא לבדו והנה הטעם בעת שיקלל אם יפרש השם יומת בנקבו שם כאשר עשה בן המצרי ולמען כבוד השם לא נזכר. ואמר **כגר כאזרח. יומת.** ויתכן שהכו אלה הנצים זה את זה על כן נכתבה זאת הפרשה וכבר הזכירה רק הוסיף כגר כאזרח יהיה והחל כי יכה כל נפש אדם בזדון ולא במלחמה מגר או אזרח:

יח **ומכה בהמה ישלמנה.** והנה נפש תחת נפש משמש לשני׳ הפסוקים:

יט **כן יעשה לו.** ואמר שמשון כן עשיתי להם:

כ והגאון הביא ראיות משקול הדעת כי לא יתכן להיות שבר תחת שבר כמשמעו כי הראשון בא בלא כוונה ואיך יתכן לעשות שבר כמוהו ואם הוא במקום מסוכן הנה ימות וכן בעין ומי שסר שלישית אור עינו איך יוכל לעשות כן בעין החובל על כן דברי הקבלה אמת כי פירוש כל אלה שיש עליו כופר וראוי להוציא עינו אם לא יפדנו ואם טענו עלינו אם היה החובל עני ותשובתינו כי על הרוב דבר הכתוב ושמא יעשיר העני גם זאת התשובה על הטוענים אם היה חובל העין עור **כן ינתן בו.** יש בי״ת תחת על כמו אשר אני רוכב בה ורבים כן או פירושו כן ינתן בו אם לא יפדה:

כא וטעם **ומכה בהמה.** פעם אחרת להזכיר הגר כי נתינת המום הוא בישראל כי כן כתוב בעמיתו רק מכה אדם ובהמה **משפט אחד להם כגר כאזרח** וכבר הודעתיך כי בהתחבר שני כפי״ן הוא דרך קצרה גם הכתוב אחז דרך קצרה שלא הזכיר עם מכה אדם ומת כי ידוע הוא כי המכה לא יומת עד מות המוכה. ופירוש אחר הזכיר בתחלה נפש והטעם שהכהו במקום מסוכן ואחר כן אמר כלל מי שימית יומת בין שיכה במקום מסוכן או שאינו מסוכן על כן לא הזכיר נפש:

כב וטעם **אלהיכם.** אלהי האזרח ואלהי הגר:

כג **ובני ישראל עשו.** מאותו היום כמשפט הזה בחובל:

פרק כה

א **בהר סיני.** אין מוקדם ומאוחר בתורה וזו הפרשה קודם ויקרא וכל הפרשיות שהם אחריו כי הדבור בהר סיני ועתה כרת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ וכאשר אמר על העריות כי בעבור׳ תקיא הארץ אותם כן אמר בפרשת אם בחקתי על שבתות הארץ והזכיר בתחלה פי׳ השבתות:

ב **ושבתה הארץ שבת לה׳.** מצוה על ישראלי שלא יעזוב גר לזרוע שנת השבת כאשר לא נעזבנו לעשות מלאכה בשבת כי הוא ברשותנו:
וטעם **שבת לה׳.** כיום השבת וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה:

ג **את תבואתה.** שב אל הארץ הנזכרת בפסוק הראשון:

ד **שבת שבתון.** פירשתיו:

ה **ספיח.** ידוע שהוא מגזרת ספחני נא גם נזירך ידוע שהוא מגזרת נזיר:

שנת שבתון. הטעם כי שנת שבתון היא לארץ והטעם שהארץ אינה ברשותך בשנה הזאת:

ו **והיתה שבת הארץ.** הטעם כל מה שהוציאה מעצמה:

וטעם **לכם.** לכל העולם:

וטעם **לך.** שיש רשות לבעל האדמה לאכול הספיחים:

ז **ולבהמתך.** שהיא ברשותך:

ולחיה. שאיננה ברשותך:

ט **והעברת שופר תרועה.** יש מחלוקת אם נברא העולם בניסן או בתשרי ואין צורך להאריך כי מעתיקי הדת תקנו לנו בתפלות ראש השנה זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון והנה ראינו תקיעת שופר בשנת היובל בתשרי בתחלת השנה ועוד בפרשת הקהל את העם לקרוא בתורה בחג הסוכות וכתוב למען ישמעו ולמען ילמדו ולא יתכן להיות אחר חצי השנה (ועוד וחג האסיף בצאת השנה וכן תקופת השנה) (במ״ט אינו) והעד הנאמן שנת השבת שכתוב לא תזרעו ובמרחשון יחלו בארץ ישראל לזרוע ואם היתה תחלת השנה מניסן הנה לא יקצרו אשר זרעו בשנה הששית ולא יזרעו כי הנה שנת השמטה היא ואחר שלא יקצרו זרע שנה ששית לא יזרעו פעמים והכתוב אמר לא תזרעו בשנה השביעית לבדה ויהודה הפרסי אמר כי ישראל היו מונים בחשבון השמש ואילו היה זה נכון הנה לא פירש משה מהלך שנה תמימה כי חכמי המזלות לא יכלו עד הנה להוציאה לאור כי חכמי הודו מוסיפים על רביע היום חומש שעה ותלמי וחביריו אומרים כי יחסר חלק משלש מאות ביום והוא קרוב ממהלך העבור והבאים אחריו אמרו חלק ממאה ושש ואחרי׳ מאה ועשר ואחרי׳ מאה ושלשים גם מאה ושמונים כי יש מי שהיא שנתו להשלמת המזלות מנקודה נראית ויש מנקודת הגלגל הנטוי לימין ולשמאל ואנחנו צריכים לקבלה ועוד כי פירוש חדש יכחיש הפרסי והצדוקים אומרים שהדת על שנת הלבנה. דע כי אין ללבנה שנה כלל רק בקשו המחשבים מספר חדשים קרובים לשנת החמה ומצאום י״ב כאשר אין לחמה חדש והמחשבים בקשו מספר לחדש שיהיה נחלק קרוב לחדש מימות חדשי הלבנה על כי חדשינו הם ללבנה ושנותינו ישובו בסוף לשנות החמה על כן העתיקו חז״ל כי לעולם היה בית דין עושה שבעה עבורים בכל מחזור הלכה למשה מסיני אף על פי שהיו קובעים בכל חדש על פי ראיית הלבנה וסוד המחזור ידוע מחכמת המזלות:

וטעם **תעבירו.** שיתקעו שופר בכל המזלות:

י **וקדשתם את שנת החמשים.** בעבודת הארץ וכל יושביה:

דרור. ידועה שהוא כמו חפשי וכדרור לעוף עוף קטן מנגן כשהוא ברשותו ואם הוא ברשות אדם לא יאכל עד שימות:

יובל. כמו שלוח וחז״ל אמרו שפירוש יובל כבש והראיה שופרות היובלים ונקראה השנה בשם השופר:

וטעם **תהיה לכם.** לישראל לבדם:

ושבתם איש אל אחזתו. כאשר יפרש כי בשנת היובל תשוב הארץ הנמכרת לבעליה:

ואיש אל משפחתו. העבד הנמכר לישראל:

יא **יובל היא.** אחר שהיא שנת יובל לא תזרעו:

יב **קדש תהיה לכם.** כי היא מפורש׳ בינות השנים:

מן השדה תאכלו. מה שיוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשנת השמטה:

יג **בשנת היובל הזאת.** טעמו בתחלת השנה:

יד **או קנה.** שם הפעל ויחסר מקום קניתם קנה וכן זכור את יום השבת ורבים כמוהם:

וטעם **תמכרו.** לשון רבים על פי עדים. וכן טעם **אל תונו.** רק כמספר שנים:

טז **תרבה מקנתו.** הפך תמעיט:

יז וטעם **אל תונו איש את עמיתו.** אזהרה למוכר כי הראשון לקונה:

כי אני ה׳ אלהיכם. ואחר שאני אלהיכם אפרע משניהם מאשר יונה עמיתו. ואם תעשו חקותי תתן הארץ פריה וטעם להזכיר זה בעבור מספר תבואות:

כ אמרו הצדוקים כי **תבואתנו** ראיה כי תחלת השנה מניסן ואין זו ראיה כי יתכן להיות פירוש תבואתנו מה שתוציא הארץ מעצמה ואם אמרו לא תקרא תבואה כי אם ספיח הנה לנגדם מן השדה תאכלו את תבואתה ועוד יודיענו איך יעשו בשנת היובל כי לא יזרעו בששית ובשביעית ובשמינית רק יזרעו

בתשיעית ויקצרו בעשירית ולמה לא הזכיר הכתוב זה כי אמר לשלש השנים לבדם והנכון בעיני שפירוש ועשת את התבואה שאתן ברכה בששית שיספיק ויוסיף עוד שנה ובשנת היובל יהיו שלש שנים בלא תוספות:

כא ומלת **ועשת** זרה כמו משרת את המלך כי בעבור התחברות שני תוי"ן חסרו האחד להקל על הלשון:

כב **ישן.** שב על מן וטעמו כעצם וכן מן הכפרת תעשו את הכרובים:

כג **לצמיתות.** כמו כריתות והתי"ו שרש מגזרת יצמיתם ה' אלהינו:

כי לי הארץ. זה טעם נכבד וכן אמר משה בתפלתו ה' מעון אתה היית לנו אתה כמו מעון עומד ודור הולך ודור בא:

כד **ארץ אחוזתכם.** שירשתם בארץ כנען גם בארץ האמורי:

כה **ימוך.** מהפעלים השניים הנראים ונח נעלם ביניהם וטעמו כמו דל ואביון:

הקרוב אליו. ממשפחתו:

כו **וחשב.** מהבנין הכבד הדגוש:

כח **ויצא.** הממכר. והנה שם תחת תאר השם ורבים כמוהו ואחר שהזכיר בית מושב ידענו כי ומכר מאחזתו שדה או כרם:

כט **עיר חומה.** עיר מוקפת:

ימים. שנה עד שוב הימים מקור וחום וקיץ וחורף כאשר היו כי סבתם שוב השמש למקומה והנה אנחנו צריכים לקבלה על שנה תמימה אם לחמה אם ללבנה ואם מעוברת:

לא **על שדה הארץ יחשב.** כמו ויבואו האנשים על הנשים ופי' עם:

גאולה תהיה לו. לכל בית ובית כמו בנות צעדה עלי שור וכמו על בניה כי איננו:

לב **גאלת עולם.** נצחי:

לג ובעבור שאמר גאלת עולם אמר ואשר יגאל והטעם כמו יקנה ויש אומרים אפילו אם היה הגואל לוי. וי"ו **ויצא** כפ"א רפה בלשון ישמעאל. בית או עיר המשפט אחד:

לה **ומטה ידו.** מגזרת לא ימוט והמ"ם שרש וכמוהו אם אמרתי מטה רגלי:

אחיך. ישראל:

עמך. שאתה חייב לנמצא עמך שאתה רואה:

והחזקת בו. הפך ומטה ידו שלא יפול:

גר ותושב. ואם הוא מארצך או גר ותושב

וחי. כמו יחיה:

לו **נשך ותרבית.** מפורש בדברי הקבלה. תי"ו תרבית נוסף כמו תרמית והוא מגזרת רב רק הוא מהפעלים שהלמ"ד שלהם נח נעלם כמו תכלית שנאה ואחר כן פי' הנשך והתרבית גם מ"ם מרבית נוסף כמו מ"ם ואבן משכית:

לח וטעם **אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים.** שהייתם גרים והנה נתתי לכם אחוזה והטעם דבק עם גר ותושב וחי עמך גם עם כל הפרשה הנזכרת בעבור גאלת הארץ. והזכיר פרשת ומטה ידו עמך בעבור שיזכיר הישראלי שיהיה לו צורך רב עד שימכור עצמו שיצא ביובל והנה כל פרשת הסדר דבקה:

לט **ונמכר לך.** הוא מעצמו או גנב ממך ומכרוהו בבית דין:

מא **הוא ובניו עמו.** זה שהעתיקו חכמים ועבדו לעולם:

מב וטעם **כי עבדי הם.** כי אני קניתים מבית עבדים:

מג **תרדה בו.** כטעם ממשלה:

בפרך. כדברי המתרגם ארמית:

מד **מאת הגוים אשר סביבותיכם.** כעמון ומואב ואדום וארם:

מה **וגם מבני התושבים.** הדרים בארץ כנען שהיא ארצכם והם מהגוים הנזכרים או מצרים וכל עם חוץ משבעת הגוים כי הכתוב הזהיר עליהם לא תחיה כל נשמה והנה אסור אפילו להאכילם ויתכן שחז״ל אמרו עבד כנעני על הגר הגר בארץ כנען ואיננו כנעני בייחוסו או הם ידעו להוציא זה הדבר לאמתו כי דעתינו נקלה כנגד דעתם:

מו **והתנחלתם.** מבנין התפעל וכמוהו והתאויתם לכם:

לעולם בהם תעבודו. מותרים רק כאשר מצאנו חז״ל שאמרו כי היא מצוה קבלנוה:

וטעם **ובאחיכם בני ישראל.** שתעשה הפרש בין אחיך ובין הנכרי:

מז **או לעקר.** כמו שרש והטעם ששב לדת ישראל והוא ממשפחת גר ואין ריע לו רק הוא כמו מלת ושרשך הפך וכן ואת סוסיהם תעקד:

מט **או השיגה ידו.** שמצא אבדה או ירש ממון מת ממשפחתו. והזכיר בתחלה האח והמשפחה כי הוא הדבר הנמצא ברוב:

נ **קנהו.** בה״א ובלא ה״א שוה:

המכרו. שם הפעל מבנין נפעל והשנים שיעמוד עמו כימי שכיר יהיה:

נא וי״ו **ואם** מעט נשאר בשנים. כפ״א רפה בל׳ ישמעאל והטעם בין היות השנים הנשארות רבות או מועטות:

לפיהן ישיב גאלתו. על כסף מקנתו כן יחשב לו:

נג **כשכיר שנה.** להוסיף לא ירדנו בפרך לעיניך לא נעזוב הגר לרדות בו בפרך:

נד **ואם לא יגאל באלה.** בשנים הנשארות ליובל ויש אומרים על ידי אלה הנזכרים:

נה **כי לי בני ישראל.** טעם שתודיעו כן הגר הקונה העבד הישראלי:

פרק כו

א **לא תעשו לכם אלילם.** בעבור שנמכר לגוי הזהיר על עבודת כוכבים שלא ישמש אדוניו בפסל ולא יעבוד אדוניו בשבת ובזה יקנהו הנכרי:

ב **ומקדשי תיראו.** שיבא למקדש שלש רגלים ויתכן להיות טעם לא תעשו לכם אלילים בעבור שאמר עבדי הם ואחר שהם עבדי יעבדו אותי לבדי ולא אחרים:

ופסל. ידוע:

ומצבה. לפסל:

משכית. שם כמו מרבית וטעמו אבן מציירת מגזרת עברו משכיות לבב שכיות החמד׳:

לא תתנו בארצכם. זה משפט עבודת כוכבים במרקוליס:

כי אני ה׳ אלהיכם. לי תשתחוו. ובתרגום ירושלמי כן.

את שבתותי תשמרו. שנות השמיטה:

ומקדשי תיראו. שנת היובל. כי כן כתוב קדש תהיה לכם ולפי דעתי שהזכיר את שבתותי מטעם ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני ולא בעבור שהזכיר להשתחוות עליה והטעם שתבואו בכל שבת להשתחות לפני ולא על אבן משכית רק מקדשי והנה הזכיר היום הנבחר כי הוא נבחר לעבודת השם כאשר פירשתי וגם הזכיר המקום הנבחר:

וטעם **אני ה׳.** ששבתי מכל מלאכה בשבת וכבודי דר במקדש על כן הזכיר מלת תיראו:

ג **אם בחקתי. תשמרו ועשיתם.** מצוה ללמוד וללמד ולעשו׳:

ד וי״ו **ונתתי** כוי״ו והארץ היתה תהו ובהו ולעולם כאשר המלה מלרע עם וי״ו הטעם הוא לעתיד ואם מלעיל עבר חוץ ממתי מעט:

יבולה. מן כי בול הרים ישאו לו ולא נדע אם היו״ד שרש או אינו שרש כמלת יקום:

ה **דיש את בציר.** והנה התבאר באספך את מעשיך מן השדה וכרם:

לשבע. שם הפועל:

לבטח. בלמ״ד ובחסרונו שוה וכן מלת לבדד והנה הזכיר בתחלה השובע שהוא עיקר:

וטעם **וישבתם לבטח.** כי בימי הרעב יגלו בני אדם ממקומם כטעם לא תוסף תת כחה לך נע ונד:

ו **ונתתי שלום בארץ.** ביניכם:

ואין מחריד. לא מחיה רעה ולא מאויב רק אתם תרדפו האויב ויפול לפניכם:

ח והתמה כי מתי מעט מכם ירדפו מתי רב מהאויבים וכבר הודעתיך בספר מאזנים כי עשרה ומאה ואלף ורבבה שהיא עשרת אלפים סך חשבון ומנהג המרבה לומר אחד לעשר כמו כי עתה כמונו עשרת אלפים ופה הוסיף כי המאה ירדפום חמשה והנה כפל מנהג המרבה וכל אחד מהמאה ירדוף מאה ויש אומרים כי בעבור התחברות האחדים יוסיף המספר וכן איכה ירדוף אחד אלף. ואין צורך:

ונפלו אויביכם. פעם אחרת שיפלו פעם אחר פעם בלי תקומה:

ט **ופניתי אליכם.** להרבות עשרכם ולהפרות ולהרבות אתכם בבנים ובבנות והנכון בעיני להיות והפריתי הפך עוצר רחם:

והקימתי את בריתי אתכם. להיותכם ככוכבי השמים לרוב וכעפר הארץ:

י **ואכלתם ישן נושן.** התמה שתהיו רבים ומרוב התבואה יאכל מי שירצה ישן גם נושן יותר מהישן והוא מבנין נפעל ויש מי שיוציא הישן מביתו מפני החדש כי אין לו מקום לשומו שם ומפרש אמר כי טעם **תוציאו.** אל השדה:

יא **ונתתי משכני.** ולא תפחדו שתבואו לעולם לידי חסרון כי כבודי דר עמכם ואיננו כבן אדם שתגעל נפשו לשבת כלי במקום אחד והנה אני אהיה לכם לאלהים ואתם עמי כי על כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועוד כי בלכתכם אל ארץ אויביכם והמקדש איננו עמכ׳ יתהלך כבודי בתוככם:

יג **מטת עולכם.** משל כפר החורש שיעבוד אדמת בעליו וישראל השתעבדו בבנין האדמה כי כן כתוב:

קוממיות. בקומה זקופה:

יד וריקי מוח אמרו כי הקללו׳ רבות מהברכות ולא אמרו אמת רק נאמרו הברכות כלל ונאמרו בקללות פרטים לירא ולהפחיד. השומעי׳ והמסתכל היטב יתברר לו דברי:

את כל המצות. אלה הכתובים:

טו **להפרכם.** מלה זרה בדקדוק כי משקלי שמות הפעלים משתנים:

טז **והפקדתי עליכם.** כאדם פקיד על אחר יעשה חפצו בו:

בהלה את השחפת ואת הקדחת׳. חליים ידועים. וטעם **את.** עם:

וטעם **בהלה.** שתבהלו ולא תדעו מה תעשו וי״א כי בהל׳ כפתאום ורבים אמרו כי השחפת והקדחת שנים חליים בזרע כמו השדפון והירקון כי כן כתוב בעבור וזרעתם לריק ואין צורך כי פירושו שיבואו להם חליים ואם באו שוללים לכפרים יאכלו הזרע כי אין מי שיצא אליהם לגרשם:

וטעם **מכלות עינים.** שאלה החליים יחשכו עינים וידאבו הנפש והאל״ף חסר ממלת ומדיבות נפש וכן ממלת שקר מזין וי״א כי העינים מן הגוף בעבור ומדיבו׳ נפש ואין צורך:

יז **ונתתי פני.** קצפי ואפי כמו ופניה לא היו לה והטעם כי הנשארים שאין להם חליים אם יצאו אל האויבים ינגפו לפניהם ופעם ינוסו ואין רודף כטעם מחנה ארם:

יח **ואם עד אלה.** המכות:

שבע. בעבור היותו חשבון שלם נאמר על לשון רבים וכן כי שבע יפול צדיק וקם עד עקרה ילדה שבעה ואין על חטאתיכם להוסיף שבעה רק ויספתי פעם אחרת כמו קול גדול ולא יסף:

וטעם **על חטאתיכם.** בעבור חטאתיכם וי״א שהחשבון כמשמעו והראשון נכון כי אם נחשוב ושברתי אחד שמיכם כברזל שנים וארץ כנחושה ותם לריק ויבול הארץ ופרי העץ הנה שש ומכת חית השדה הנה שבע:

יט **גאון עוזכם** השובע כטעם וישמן ישורון והגאה אם ישבר יפול וישח:

כ **ותם לריק כחכם.** שיגעתם בעבודת האדמה:

כא **קרי.** אמרו רבים שפירושו גבורה ונצוח כאיש שיחזק לבו ולא יפחד למען שלא ינוצח ואין ריע לו וי״א שהוא מגזרת כל הקורו׳ והטעם שאמר בדברי הפלשתים כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא ועל ב׳ הפירושי׳ יחסר בי״ת כמו כי ששת ימים או יהי כן תלכו עמי הליכת קרי כאשר הראיתיך רבים כאלה והנה כתוב כחטאתיכם ולא יוסיף עליכם ועל חטאתיכם דבק עם ליסרה אתכם הטעם בעבור חטאתיכם:

כב **והשלחתי בכם.** מגזר׳ הנני משליח בך:

ושכלה אתכם. בהריגת קטנים:

והמעיטה אתכם. בהריגת הגדולים:

ונשמו דרכיכם. כי אין דרך בטוח מפחד החיות שאינם ברשות אדם כאשר פירשתי:

כג **תוסרו.** עתיד מבנין נפעל:

כד **על חטאתיכ׳.** דבק עם והכיתי:

כה **נקם ברית.** על כן אמרתי כי זאת הברית הכרותה בסיני הכתובה בפרשת אלה המשפטי׳ יום קבלו על נפשם ואמרו נעשה ונשמע אז נכרתה הברי׳ ואמר. להם כל הפרשה הזאת:

ונאספתם אל עריכם. מפני החרב ושם אשלח הדבר והרעב עד שתרצו להנתן ביד האויב וזה טעם **ונתתם ביד אויב** והיא מלה מבנין נפעל:

כו **בשברי.** שם הפעל ובא שבור כמו בשכבה ובקומה וטעם השבר בעבור מטה לחם והוא דרך משל ובישעיה משען לחם כי הלחם לבב אנוש יסעד:

עשר נשים. כי הוא סך חשבון כי מנהג ישראל היה לאפות כל בית תנור לעצמו שיאכלו כל השבוע ומערכ׳ השבת תוכיח:

והשיבו לחמכם במשקל. בעבור שהיא מעט:

ואכלתם ולא תשבעו. יש רעב וישבע האוכל ממעט ואתם מאוכל הרבה לא ישבעו:

כז **ואם בזאת.** במכה הזאת. וכן ואם באלה באלה המכות הנזכרו׳:

כח **על חטאתיכם.** דבק עם ויסרתי:

כט **ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם.** אין למעלה מן הרעב הזה:

ל ולא יהיה לכם מקום לזעוק ולהתפלל להושע מהרעב כי אשמיד במותיכם מקום הזבחים:

חמניכם. מגזר׳ חמה בתים העשויי׳ להשתחו׳ לשמש והנו״ן נוסף כנו״ן נשים רחמניות:

פגריכם. גופותיכם כמו פגר מובס. **גלוליכם.** שם גנאי לעבודת כוכבים מגזר׳ כאשר יבער הגלל והטעם כי בהתחברכם לבתי עבוד׳ כוכבים שם תהרגו וישחיתו אויביכם צורת גלוליכם ואני לא אושיעכם:

וגעלה נפשי אתכם. שתסור השכינה:

לא אז תחרבנה **עריכם** ונשמו המקדשים שלכם והטעם בתחלה היו מקדשי:

ולא אריח בריח. והטעם כי כבוד השם מלא שמים וארץ וכתוב על נח וידח ה׳ את ריח הניחוח והטעם שלא אקבל עולה אחרי כן מכם:

לב ואחר שאמר **עריכם ומקדשיכם** אמר את הארץ כל ארץ ישראל:

ושממו עליה. כל כך תהיה שממה שגם האויבים הדרים ישומו עליה הפך משוש לכל הארץ:

לג **אזרה.** מבנין הכבד הדגוש ולא די שתזרו עד אשר אריק אחריכם חרב:

וטעם **אריק.** מנדנה:

והיתה ארצכם. דבק עם הפסוק הבא אחריו והטעם כאשר תהיה ארצכם שממה:

לד **אז תרצה הארץ** וזאת המלה כמו תשלי׳ וכן עד ירצה כשכיר יומו כי נרצה עונה:

שבתותיה. שמיטות ויובלים וכן כתוב עד רצתה הארץ את שבתותיה ושם פירשתיו:

השמה. שם ומשקלי השמות משתנים:

וטעם **כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם.** שתהיה שממה מכם אז תשבת ותמצא מנוחה למלא׳ שבתותיה:

לה וטעם **כל ימי השמה תשבות.** מספר השנים שתשבות וביחזקאל מפורש:

לו **הנשארים בכם.** בעבור שאמר והריקותי אחריכם חרב:

מורך מפעלי הכפל וכן במועל ידיה׳ מגזרת ורך הלבב ויפחדו עד שירדפם קול עלה נדף והוא שם התאר מבנין נפעל ונו״ן השרש מובלע:

לז **איש באחיו.** שהוא אוהבו:

תקומה. מבנין כבד נוסף מנחי עי״ן וי״ו בעבור התי״ו וכן תרומה:

לח **ואכלה אתכם.** מנהג כל הגולים למקום אחר בהשתנות האויר עליהם והמים ימותו רובם:

לט **והנשארים.** מהנשארים:

ימקו בעונם. על משקל יסבו ושניהם מפעלי הכפל מגזרת המק בשרו מק יהיה:

ואף בעונות אבותם אתם ימקו. כטעם אבותינו חטאו ובמגלת איכה פירשתיו:

מ **והתודו.** מבנין התפעל:

במעלם אשר מעלו בי. אבותם:

ואף אשר הלכו עמי. אלה בניהם בקרי:

מא **אף אני.** כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם אל ארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל ועוד אפרשנו:

ואז ירצו את **עונם.** ישלימו ויפרעו:

מב **וזכרתי את בריתי.** מושך עצמו ואחר עמו וכן הוא וזכרתי את בריתי את יעקב כמו והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד הנביא ראשיכם שבטיכם שהוא ראשיכם ראשי שבטיכם ויאמר הגאון כי טעם להזכיר בתחלה יעקב בעבור היות שנותיו כלם בברית:

מג **והארץ תעזב מהם.** טעמו אזכור גם הארץ שפרעה את השבתות ונעזבה מהם וגם אזכור שהם הרצו את עונם:

יען וביען. האחד כנגד משפטי מאסו והשני ובחקותי געלה נפשם והבי״ת נוסף כבי״ת בראשונה:

מד **ואף גם זאת.** לשון צחות והאחד יספיק וכל המקרא כך וכן הרק אך במשה המבלי אין קברים:

לא מאסתים לכלותם. רק ליסרם עד שיכנע לבם:

געלתים. סרתי מהם או בחלה נפשי מהם:

להפר בריתי. שנשבעתי להם ואף אם הם הפרו את בריתי כי כן כתוב. אני לא אפר בריתי אתם כי אלהים אני:

מה **וזכרתי להם.** לעולם:

ברית ראשונים. זאת הברית הכרותה בסיני וקרא זה הדור ראשונים כנגד הבנים שיגלו בארץ אויביהם ויש אומרים על אבות העולם. וטעם **אשר הוצאתי אתם.** אותם שנשבעתי לאבותם להוציא בניהם מעבדות והראשון נכון בעיני:

מו **אלה החקים והמשפטים.** הם הכתובים בפרשת וישמע ואלה המשפטים ופרשת בהר סיני:

אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישראל. רמז לברית הר סיני כי אחר שנעשה המשכן והיה הכבוד באהל מועד לא עלה משה בהר סיני גם הזכיר הפרשה של הערכין בעבור שנאמרה בהר סיני כי כן כתוב באחרונה כי תחלת ספר וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני באהל מועד בספר ויקרא:

פרק כז

ב **יפליא.** יפריש ויבאר:

בערכך נפשות. הטעם שידור נדר לאמר אם השם יעשה לי כך אפדה נפשי כדי ערכי או ערך בני או ערך בהמה וכ״ף בערכך על דעת כל המדקדקים נוסף והטעם בערך ויש אומרים כי הכ״ף לנכח הכהן ויפרש כערכך הכהן כערכך אתה והה״א יקרא לו ה״א הקריא׳ ואמר על הערכך שהיא מלה זרה כמו בתוך האהלי ולפי דעתי שהוא האהל שלי וכן הערכך:

וטעם **נפשות.** כלל לאדם ולבהמה:

ג **מבן עשרים שנה.** החל משהוא נכנס בפקודים:

בן ששים. זקן ודעת רבים כי זו גזרת מלך כי מבן חדש עד חמש שנים יתן חמשה שקלים אלו עבר יום אחד נוסף על חודש יתן חמשה שקלים ולפי דעת הגאון שיתן בכל שנה שקל עד חמש שנים שלימות כי אמרו רבים שהם ארבע כחלקי השנים ואחר כן תשע עשרה שלמות ואחר כן תשע וחמשים לשוב אל המקום שהחל ממנו וחמשה עשר להשלמת חמשת ושבעים כנגד הד׳ החלקים ולפי האמת שכל אלה שלמות או יום אחד בשנה חשוב שנה ולא נסמוך רק על דברי הקבלה כי מה צורך לחלוק מבן חדש עד חמש ומחמש עד עשרים אחר שיתן לכל שנה שקל ויש להשיב על דבר החדש והנה מי שהוא פחות מחדש ימים אין לו ערך ואחר ששים שב לאחור. ועוד מה יעשה אחר הששים שנה אם יתן כך תמיד וכל אלה שבושים והכלל כי הוא גזרת הכתוב כי אילו היה על דרך תוספת הזכר על הנקבה הנה אחר ששים יוסיף השלישית והנה מחמש עד עשרים יוסיף החצי ומחדש ועד חמש ומעשרים ועד ששים יוסיף על החצי עשיריתו:

ח **והעריך.** שיושם הנערך במערכה אחת עם כך וכך וכמוהו אין ערוך אליך ומלת העריך מהבנין הכבד הנוסף וכן יעריכנו הכהן להפריש בינו ובין יערכנו לפני ה׳:

והעמידו הכהן. כאילו אמר והעמידו הכהן לפני הכהן כאשר פירשתי ויצק על כף הכהן השמאלית ויהיה דרך צחות או יהיה והעמידו שיעמיד הנודר נפשו:

יד **כן יקום.** כמו יעמוד:

טז **ואם משדה אחזתו.** שיירש עם ישראל:

חמר שעורים. וכתוב כי עשרת הבתים חומר ושם כתוב האיפ׳ והבת והנה זרע איפת שעורים בחמשה שקלים וזו גזרת המלך כדמי העבד:

יז **אם משנת היובל.** בעצם השנה:

יח **ונגרע מערכך.** מה שהלך אחר היובל:

יט ויו״ו **ואם גאול יגאל,** כפ״א רפה בלשון ישמעאל והוא דבק בטעם הפסוקים שהם למעלה כי הערך עיקר אם יגאל השדה ואם לא יגאל:

כ **ואם מכר.** טעמו או מכר, ולא יוכל בעל שדה אחוזה שיגאלנו בעבור שמכרו לה׳:

כא **בצאתו ביבל.** הזכיר הכתוב על דרך כל שדה כי ביובל יצא:

כשדה החרם. שידור נדר להחרימו גם הוא לכהן והעריך לכהן כי הוא מעריך ואין צורך להיותו כהן גדול:

כג **מכסת.** כמו מכסת נפשות:

כד **לאשר קנהו מאתו.** הוא המוכר והוא מפורש לאשר לו אחזת הארץ:

כו **יבכר לה׳.** נודע שהוא לשם וזאת המלה מהבנין שלא נקרא שם פועלו ופירושו האומר אתן הבכור לשם:

כז **ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך.** הבכור עם התוספות חמישית בעבור שהקדישו גם יתן שה כי כן כתוב אם לא יקדישנו ונמכר. ופטר חמור. בערך גם השה יתן ורבים אומרים לא כן:

כח **מכל אשר לו.** שהוא ברשותו:

מאדם. כמו והחרמתי את עריהם:

כט **יומת.** ומלת **יחרם** מהבנין שלא נקרא שם פועלו כמו יעמד חי׃

לב **תחת השבט.** שבט הרועה והנה הנבחר הוא הא׳ והעשירי שוה כמו זה רק העשירי יגאלנו ואין כן הבכור והנה יתן הבכור והעשירי בבהמה ובזרע הארץ שהיא התבואה הבכורים והמעשר׃

לג **יבקר.** כמו יבדיל וכבר פירשתי שהמלה מגזרת בקר׃

לד **בהר סיני.** פירשתיו בפרשה הזאת ומי שיש לו לב להבין סוד העולם אז ידע סוד הבכור והעשירי והנה אברהם נתן מעשר גם כן יעקב אבינו עליו השלום ועוד אגלה קצת הסוד בזכרי מעשר שני אם יעזרני אחד ואין לו שני׃